

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Lahti University of Applied Sciences

OMAN NÄKÖINEN ELÄMÄ

Yksilökeskeisen elämänsuunnitelman voimaannuttava vaikutus
kehitysvammaisen arjessa

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveysala
Sosionomi ja sairaanhoitaja AMK
Opinnäytetyö
Syksy 2011
Minna Högberg
Saija Uusitalo

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveystieteiden koulutusohjelmat

UUSITALO SAIJA & HÖGBERG MINNA:

OMAN NÄKÖINEN ELÄMÄ

Yksilökeskeisen suunnitelman voimaannuttava vaikutus kehitysvammaisen arjessa.

Opinnäytetyö 44 sivua, 4 liitesivua

Syyskuu 2011

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tavoitteena on saada Eteva kuntayhtymän henkilökunnalle tietoa yksilökeskeisen suunnittelun voimaannuttavasta vaikutuksesta ja sitä kautta vaikuttaa positiivisella tavalla heidän asenteisiinsa. Tutkimuksen tarkoituksena oli saada selville, onko henkilökunnan mielestä kehitysvammaisten asukkaiden itsemääräämisoikeus lisääntynyt yksilökeskeisen suunnittelun myötä ja sitä kautta voimaantumista tapahtunut ja miten se näkyy jokapäiväisessä elämässä?

Tutkimus on laadullinen, ja sen aineisto on kerätty neljän ohjaajan teemahaastatteluilta. Ohjaajat työskentelevät Eteva kuntayhtymän asumisyksiköissä. Aineiston analyysimenetelmänä käytettiin sisällön analyysiä.

Haastattelun teemoiksi nostettiin voimaantuminen ja itsemääräämisoikeus. Lisäksi tarkasteltiin onko henkilökunnan mielestä itsemääräämisoikeus ja voimaantuminen lisääntynyt yksilökeskeisen suunnittelun myötä? Itsemääräämisoikeuden toteutumisessa nostettiin esille kodin sisällä ja ulkopuolella tapahtuvat asiat, yksityisyys, ihmissuhteet, toiveet ja haaveet.

Tuloksista ilmeni, että henkilökunta kokee asukkaiden itsemääräämisoikeuden olevan pieniin arkipäivän asioihin vaikuttamista. Voimaantuminen taas tarkoittaa itsetunnon kasvua ja kuulluksi, sekä ymmärretyksi tulemista. Yksilökeskeisessä suunnittelussa asukas on kaiken keskiössä ja sen kautta hän pystyy vaikuttamaan omaa elämäänsä koskeviin asioihin. Kehitysvammaiselle kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen on askel parempaan oman näköiseen elämään.

Tuloksista voimme päätellä, että henkilökunnan mielestä yksilökeskeisen suunnittelun myötä on asukkaiden itsemääräämisoikeus lisääntynyt ja voimaantumista tapahtunut.

Avainsanat: Itsemääräämisoikeus, voimaantuminen ja yksilökeskeinen suunnittelu.

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services and Health Care

UUSITALO SAIJA & HÖGBERG MINNA:

MY KIND OF LIFE

The empowering effect of person-centred planning in the lives of disabled people.

Bachelor's Thesis in 44 pages, 4 appendices

Autumn 2011

ABSTRACT

The aim of this thesis is to educate employees of Eteva municipality group on the empowering influence of person-centred planning and thus have a positive effect on their attitudes towards it. The research focuses on getting answers to the following questions: Do the employees feel person-centred planning has increased the self-determination of the disabled residents? If so, has this resulted in the feeling of empowerment and how is that visible in the daily life?

The research is qualitative and its material has been collected by interviewing four Disability Counsellors working in four different residential units of ETEVA. Content analysis was used as the method of analysing the data.

The two themes of the interview were empowerment and self-determination. We also wanted to know if the employees felt person-centred planning had increased self-determination and empowerment. In the realisation of self-determination we focused on things happening inside and outside the home, privacy, interpersonal relationships and hopes and dreams.

The results show that the employees feel self-determination to be the ability to influence small everyday things. Empowerment on the other hand, means improved self-esteem and the ability to be heard and understood. All respondents felt that person-centred planning had increased both self-determination and empowerment. Person-centred planning allows the inhabitant to be at the heart of the planning and thus enables him/her to better influence the decisions made regarding his/her own life. For a disabled person the ability to be heard and understood is a step towards a better and more independent lifestyle.

As a result of this study we can conclude that the employees feel person-centred planning has increased self-determination and resulted in the feeling of empowerment.

Key words: self-determination, empowerment and person-centred planning.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	KEHITYSVAMMATYÖ ETELÄ-SUOMESSA	2
2.1	Eteva Kuntayhtymä kehitysvammatyön kehittäjänä	2
2.2	Yksilökeskeinen elämänsuunnitelma	3
2.3	Yksilökeskeisen suunnittelun työkaluja	5
3	ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS	7
3.1	Itsemääräämisoikeuden käsite	7
3.2	Itsemääräämisoikeuden toteutuminen potilaan/asukkaan hoidossa	7
3.3	Itsemääräämisoikeus ja kodin ulkopuolinen elämä	9
3.4	Itsemääräämisoikeus ja yksityisyys	10
4	VOIMAANTUMINEN	11
5	AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET	14
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	16
6.1	Tutkimuksen tavoitteet, tarkoitus ja tehtävä	16
6.2	Tutkimusmenetelmä	16
6.3	Kohderyhmä	17
6.4	Aineiston keruu	17
6.5	Aineiston käsittely	18
7	TUTKIMUSTULOKSET	23
7.1	Asukkaiden itsemääräämisoikeus	23
7.1.1	Arkipäivän asiat	23
7.1.2	Kodin ulkopuolinen elämä	24
7.1.3	Yksityisyys ja intymiteetti	25
7.1.4	Toiveet ja haaveet	26
7.1.5	Ihmissuhteet	27
7.2	Voimaantuminen	29
7.3	YKS:n vaikutukset itsemääräämisoikeuteen ja voimaantumiseen	30
8	TULOSTEN TARKASTELUA	34

9	POHDINTA	38
9.1	Opinnäytetyön prosessi ja tavoitteiden toteutuminen	38
9.2	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	40
9.3	Jatkotutkimusehdotukset	42
	LÄHTEET	43
	LIITTEET	45

1 JOHDANTO

”Meille kehitysvammaisille ihmisille kuuluvat samat oikeudet kuin kaikille muillekin ihmisille. Meillä on oikeus elämään, vapauteen, onnen tavoitteluun ja yhdenvertaiseen kohteluun muiden ihmisten joukossa” (Me Itse ry.2003, 4.)

Olemme molemmat työskennelleet kehitysvamma-alalla pitkään ja olleet mukana muutoksessa, jossa ajattelumallia alalla muutettiin järjestelmäkeskeisestä yksilökeskeiseksi. Jo vuonna 2004 silloinen työnantajamme Pääjärven kuntayhtymä lähti mukaan YKS-projektiin, jossa tarkoituksena oli kehittää vammaistyön työelämäkäytänteitä yksilökeskeisempään suuntaan. Henkilökuntaa koulutettiin ja asukkaille alettiin tehdä yksilökeskeisiä suunnitelmia. Vaikuttavin ero suunnitelman teossa entiseen verrattuna oli, että asukas oli keskipisteenä ja hän itse sai vaikuttaa suunnitelman sisältöön. Suunnitelmaa tehtiin yhdessä asukkaan ja hänen omaistensa kanssa.

Nykyisin työskentelemme Eteva kuntayhtymässä, joka muodostettiin vuonna 2009 yhdistämällä Pääjärven kuntayhtymä ja Uudenmaan erityispalvelut - kuntayhtymä. Eteva on Suomen suurin vammaispalveluja tuottava kuntayhtymä ja onneksemme yksilökeskeinen suunnittelu jäi myös Etevan keskeiseksi ajattelumalliksi. (Etevan toiminnan linjaus 2010–2020.)

Asiakaskuntamme on hyvin haastavaa ja moniongelmaista ja tämä tuo suuria haasteita yksilökeskeisen suunnitelman tekemiseen. Vaikka asukas on aina keskipisteenä, on ohjaajalla kuitenkin suuri rooli YKS:in suunnittelussa ja toteutuksessa. Tästä heräsikin mielenkiintomme tutkia, miten henkilökunta kokee YKS:n vaikuttavan asukkaiden elämään. Tarkoituksenamme on saada selville, onko henkilökunnan mielestä asukkaiden itsemääräämisoikeus lisääntynyt ja sitä kautta voimaantumista tapahtunut ja miten se näkyy jokapäiväisessä elämässä?

Henkilökunnan asenteet ja motivaatio voivat olla joko yksilökeskeistä suunnittelua edistävää tai sitä estävää. Työmme tavoitteena onkin saada henkilökunnalle tietoa YKS:in voimaannuttavasta merkityksestä asukkaille ja sitä kautta vaikuttaa henkilökunnan asenteisiin ja motivaatioon kannustavalla tavalla.

2 KEHITYSVAMMATYÖ ETELÄ-SUOMESSA

2.1 Eteva Kuntayhtymä kehitysvammatyön kehittäjänä

Eteva on Suomen suurin vammaispalveluja tuottava kuntayhtymä, joka vuonna 2009 muodostettiin yhdistämällä Pääjärven kuntayhtymä ja Uudenmaan erityis- palvelut-kuntayhtymä. Etevan omistaa 50 kuntaa, mutta palveluista sopii noin 25 kuntaa, kuntayhtymää ja yhteistoiminta-aluetta. Eteva keskittyy erityisesti niihin palveluihin, jotka on järkevintä järjestää yhtenäisesti suurelle, noin 1,3 miljoonan asukkaan väestöpohjalle. (Etevan toiminnan linjaus 2010–2020, 3.)

Eteva tarjoaa asumispalveluja, perhehoitoa ja työ- ja päivätoimintapalveluja erityisesti paljon apua tarvitseville henkilöille, kriisi- ja kuntoutuspalveluja erityisesti kehitysvammapsykiatriisiin tarpeisiin sekä asiantuntijapalveluja kouluille, perusterveydenhuoltoon, asumispalveluihin ja työ- ja päivätoimintakeskuksiin. Päätehtävänsä lisäksi Eteva tarjoaa myös valtakunnallisia vammaispalveluita sekä voi sopia sopimuksia muidenkin kuin jäsenkuntiensa kanssa. Etevan asiakaskunta koostuu noin 2500 vammaisesta ja kehitysvammaisesta henkilöstä. Asumisyksikköjä on 130 eripuolilla kuntayhtymän aluetta ja asuntoja niissä on 900. Etevassa työskentelee n. 1400 työntekijää ja suurin osa heistä on lähityöntekijöitä. (Etevan toiminnan linjaus 2010–2020, 4.)

Etevan toimintaa ohjaavia arvoja ovat:

- Palvelujen käyttäjien ihmisoikeuksien ja itsemääräämisen kunnioitus
- Yksilöllisyyden sekä perhesuhteiden tukeminen
- Henkilöstön luovan ja osaavan työn sekä asiantuntemuksen arvostus
- Voimavarojen tuottavuus ja ympäristöarvojen kunnioittaminen
- Rakentava yhteistyö omistajakuntien ja muiden kumppanien kanssa. (Eteva 2011.)

Eteva kuntayhtymä järjestää työntekijöilleen YKS- koulutusta. Koulutus on nelipäiväinen ja tarkoitettu kaikille työntekijöille. Koulutuksessa tutustutaan yksilökeskeisen suunnitteluun ja erilaisiin työvälineisiin. Koulutuksen tarkoituksena on antaa valmiuksia yksilökeskeiseen suunnitteluun ja sen ideologiaan. Koulutuksen

aikana jokainen työntekijä tekee jollekin asukkaalle samalla suunnitelmaa ja sitä käydään koulutuksessa läpi. Koulutus toteutetaan yhdessä Kehitysvammaliiton kanssa. (Lauren 2011.)

2.2 Yksilökeskeinen elämänsuunnitelma

Yksilökeskeisen suunnitelmatyöskentelyn, YKS, tarkoitus on saada myönteistä muutosta ihmisen elämään. Kyseessä on muutosmatka, voimaantumisen, joka lähtee ihmisestä itsestään. (Hallikas, Helin, Karesvuori, Lauren, Mehtonen, Niskanen, Raappana, Ratas & Vilppola 2006, 4.)

Perinteisiä palvelumallien suunnitelmia tehtäessä toimijoina ovat yleensä lääkärit, psykologit, hoitajat ja sosiaalityöntekijät. He päättävät asiakkaan tarpeista ja siitä mitä palveluja heidän tulisi saada. Tälle perinteiselle palvelumallille kehitettiin 1980-luvulla Yhdysvalloissa ja Kanadassa vastapainoksi yksilökeskeinen suunnitelmamalli, jossa asiakas on keskipisteenä ja hänellä on mahdollisuus vaikuttaa oman elämänsä suunnitteluun ja avun arviointiin. Henkilön ei enää tarvitse sopeutua jo olemassa oleviin palveluihin, vaan palvelut järjestetään jokaisen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Arvotaustaltaan YKS perustuu ihmisoikeuksille, itsenäisyydelle ja kehitysvammaisten tasavertaiselle kohtelulle valtaväestön kanssa. (Person centred planning 2011, 1–2.)

Me Itse ry on kehitysvammaisten ihmisten valtakunnallinen yhdistys, jonka tavoitteista ja toiminnasta vastaa kehitysvammaiset ihmiset itse. Me Itse ry kuvaa vammaisten ihmisoikeuksia seuraavasti: *”Meillä on oikeus palvelu- ja tukimuotoihin, jotka vastaavat yksilöllisiä tarpeitamme. Olemme yksilöitä ja persoonia emmekä ryhmä, jonka jäsenillä on samanlaiset tarpeet...”* *”Haluamme itse valita elämäntapamme, työpaikan, asunnon ja asuinkaverit sekä ystävät. Olemme oman elämämme päähenkilöitä.”* (Me Itse ry. 2003, 4.)

Yksilökeskeisessä suunnitelmassa on yksilö keskipisteenä ja ne asiat, jotka henkilölle ovat todellisuudessa tärkeitä (Person centred planning 2011, 2). Suunnitelman tarkoituksena on keskittyä henkilön elämään kokonaisvaltaisesti, ei pelkästään palveluntarpeisiin. Siinä tuodaan esille asioita elämän eri osa-alueilta ja se

suo henkilölle vapauden tehdä valintoja ja vaikuttaa omaan elämäänsä. (Rajalahti 2009, 3.) Jos YKS on hyvin tehty, on se realistinen ja tukee yksilöä toteutettavissa haaveissa. Ympäristön täytyy myös olla realistinen ja rohkea palauttamaan ”utopistiset” unelmat todellisuuden tasolle. (Duffy 2006, 52.)

Hallikkaan ym.(2007, 6) mukaan YKS on yhteinen sopimus siitä, miten toimitaan puolustaen henkilön oikeuksia. Duffyn mukaan yksilökeskeinen suunnitelma tulee olla yksilöä kunnioittava ja sen tulee perustua yksilön omiin ajatuksiin. Tärkeintä on, että yksilö on itse motivoitunut suunnitteluun ja saa osallistaa ne ihmiset mukaan joihin hän luottaa. (Duffy 2006, 52.) Se on prosessi jatkuvalla kuuntelulle ja oppimiselle, huomioiden sen mikä yksilölle on tärkeää nyt ja tulevaisuudessa (Person centred planning 2011, 2). Yksilökeskeinen suunnittelu on osallistava prosessi ja se antaa mahdollisuuden ja rohkaisee yksilölle läheisiä ihmisiä osallistumaan yksilön elämänsuunnitteluun (Duffy 2006, 52).

Yksilökeskeisessä suunnitelmatyöskentelyssä autetaan ja ohjataan henkilöä ajattelemaan, mitä hän haluaa elämältään nyt ja tulevaisuudessa. Häntä tuetaan osallistumaan kaikkiin elämänsä osa-alueita koskeviin asioihin ja hänen toiveensa ja pyrkimyksensä otetaan huomioon. Pyritään rohkeasti tuomaan esille uusia mahdollisuuksia ja kokeilemaan niitä. Tärkeää ja YKS:lle tyypillistä on, että tuodaan esille henkilön vahvuudet, lahjat ja kyvyt sekä arvostetaan hänen ainutkertaisuutta ja erilaisuuttaan. (Hallikas ym. 2006, 5.) Positiivisuus on juuri se, millä saadaan yksilö tuntemaan itsensä ainutkertaiseksi ja tärkeäksi. Rakennetaan elämänsuunnitelma niin, että yksilö voi vahvuksiensa kautta parantaa asioita, joissa hänen tulisi kehittyä. (Duffy 2006, 52.)

Yksilökeskeinen suunnittelu ja työskentely johtavat ihmisen oman äänen ja mielipiteiden aitoon kuulemiseen ja sitä kautta elämänlaadun paranemiseen. Työskentely auttaa henkilöä voimaantumaan omassa elämässään, jota voidaankin pitää yksilökeskeisen suunnittelun taustafilosofina. (Rajalahti 2009, 2.) Yksilökeskeinen suunnittelu on erittäin voimaannuttava ja kokoaa yhteen ihmiset, jotka voivat auttaa yksilöä saavuttamaan tavoitteensa. Suunnitelman tulee myös olla joustava niin, että se antaa yksilölle mahdollisuuden kehittyä ja muuttaa mielipiteitään omasta tulevaisuudestaan. (Duffy 2006, 52.)

2.3 Yksilökeskeisen suunnittelun työkaluja

Omaehtoainen elämäntavan suunnitelma on hyvä keino tutustua henkilöön ja oppia tietämään ketkä ihmiset ja mitkä asiat ovat tärkeitä hänen jokapäiväisessä elämässään (Hallikas ym. 2006, 10). Suunnitelman tekeminen on prosessi, jossa käytetään aikaa henkilön kanssa keskusteluun ja yhdessä toimimiseen. Kuunnellaan henkilöä ja niitä ihmisiä, jotka hänet tuntevat. Keskeisiä asioita suunnittelussa on esittely, ihmissuhteet, kommunikointi, tärkeät asiat, mieltymykset ja asiat, joista henkilö ei pidä. Lisäksi suunnitelmassa tulisi näkyä terveyden ja turvallisuuden kannalta tärkeät asiat sekä vielä ratkaisemattomat asiat. (Rajalahti 2009, 10–11.) Omaehtoainen elämäntavan suunnitelma määrittelee millaista tukea yksilö tarvitsee jokapäiväisessä elämässään. Ja koska tuen tarve on kirjattu, niin yksilön lähellä toimivien ihmisten on helpompi ymmärtää yksilön tarpeita ja toimia sen mukaisesti. (Sanderson, Kennedy, Ritchie & Goodwin 2004, 89.)

Kartta on hyvin luova työväline ja sitä voidaan piirtää elämän eri osa-alueilta. Sen tarkoituksena on jäsentää ja tehdä tunnetuksi merkityksellisiä ja tärkeitä asioita. (Sanderson ym. 2004, 90.) Kartat katsovat ihmisen menneisyyteen, mutta pääasiallisesti se suuntaa tulevaisuuteen. Niiden avulla koostetaan toimintasuunnitelma niistä asioista, joita kohden aletaan pyrkiä. Karttoja voidaan tehdä esim. toiveista ja unelmista, vahvuuksista ja lahjoista ja niiden hyödyntämisestä sekä sosiaalisista suhteista. (Rajalahti 2009, 10.)

Polku on työväline, jolla tehdään näkyviksi henkilön heikkoja ja vahvoja alueita. Sen tarkoituksena on saada aikaan muutoksia kohti parempaa elämää. Polun toisella puolella on vahvuudet ja toisella puolella kehittämisaalueet. Näin nähdään konkreettisesti, millaista apua ja tukea henkilö tarvitsee, jotta hän voisi kääntää heikkoudet vahvuuksiksi. (Hallikas ym. 2006, 17.)

Oman tulevaisuuden suunnitelma on työväline, jonka tavoitteena on saada tärkeä unelma, haave, toive tai visio näkyväksi ja vaiheittain toteutetuksi. Tämän työvälineen avulla ja jo aikaisempaa tietoa käyttäen tehdään toimintasuunnitelma muutoksen aikaansaamiseksi. Työskentely etenee prosessina, joka auttaa ihmisiä ym-

märtämään ja hallitsemaan toimintasuunnitelman toteutusta paremmin. (Hallikas ym. 2006, 27.)

Yksilökeskeisen suunnittelun tekeminen on luovaa ja vapaata. Voi käyttää jo valmiina olevia työvälineitä tai keksiä itse omanlaisia. Suunnitelmassa voi käyttää valokuvia, lehtileikkeitä, piirustuksia tai muita kuvia. Tärkeintä on, että suunnitelmasta tulee ”omannäköinen” ja että siinä on kaikki tärkeät asiat, jotka liittyvät henkilön elämään. (Hallikas ym. 2006, 17.) Yksilökeskeisen suunnitelman tulee vastata kysymyksiin: kuka sinä olet ja mitä me merkitsemme sinulle? Miten me voimme yhdessä toimia sinun kanssasi, että saamme sinulle paremman elämän nyt ja tulevaisuudessa? (Sanderson ym. 2004, 40.)

3 ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS

3.1 Itsemääräämisoikeuden käsite

Itsemääräämisoikeus on potilaslain tärkein oikeus. Se sisältää oikeuden vapauteen ja tasa-arvoon sekä syrjinnän kiellon. Toiseksi se sisältää oikeuden yksityisyyteen ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja kolmanneksi oikeuden kompetenssiin. Itsemääräämisoikeudessa on kyse vapaista valinnoista joita voidaan loukata tai rajoittaa ainoastaan lakiin perustuvan oikeuden nojalla. Yksityisyyden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden oikeuksia ovat koskemattomuus fyysiseen ja psyykkiseen minään. Koskemattomuuteen puuttuminen ei saa riippua henkilön iästä, ihon väristä, sukupuolesta eikä vastaavista asioista. Henkilön itsemääräämisoikeutta tulee kunnioittaa niin pitkälle kuin mahdollista. (Pahlman 2003, 182–183.)

Potilaan itsemääräämisoikeus eli autonomia perustuu eettiselle periaatteelle ja se toteutuu, kun potilas puhuu omasta puolestaan. Autonomialla tarkoitetaan ihmisten oikeutta päättää oman toiminnan toteuttamisesta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita että ihmisellä olisi rajaton vapaus. Autonomia ei tarkoita sitä että ihminen voisi tehdä mitä haluaa, vaan valinnan vapauden pitää perustua toiminnan periaatteille. Ihmisen autonomisuutta vähentävät fyysiset ja psyykkiset sairaudet. Itsemääräämiseen liittyvä vastuu on sekä moraalinen että oikeudellinen. (Poikkimäki 2004, 9.)

3.2 Itsemääräämisoikeuden toteutuminen potilaan/asukkaan hoidossa

Poikkimäen mukaan potilaan ja sairaanhoitajan vuorovaikutus vahvistuu kun yksilöllisyyttä, integriteettiä, itsemääräämisoikeutta ja persoonallisuutta kunnioitetaan. Näiden kasvuun vaikuttaa se millaisen vapauden sairaanhoitaja antaa potilaalle. Molempien osapuolten aktiivinen vuorovaikutus vaikuttaa hoidettavan voimavaroja edistävasti ja tällöin auttavat hänen kasvua ja kehittymistä. Huomioimalla potilaan itsemääräämisoikeus autetaan häntä tekemään itseensä liittyviä päätöksiä. (Poikkimäki 2004, 10–11.)

Itsemääräämisen taustalla on henkilökohtaisia sekä ulkoisia tekijöitä. Henkilökohtaisia ovat itsemääräämisen tärkeys ihmiselle itselleen, hänen kykynsä, tunteensa ja tietonsa. Ulkoisia ovat yksilön saama tuki, ympäristö, resurssit ja laillisuus.

Itsemääräämistä esiintyy laajasta puutteelliseen itsemääräämisoikeuteen.

Ei ole eettisesti oikein ettei ihmisen ainutkertaisuutta hyväksytä. Jokaisella on oikeus omaan päätöksentekoon ja ajatteluun. Kenelläkään ei ole oikeutta päättää toisen valinnoista. Jokainen ihminen on tasavertainen. (Poikkimäki 2004, 10–11.)

Poikkimäki on tutkimuksessaan todennut että potilaiden itsemääräämisoikeuden toteutumisessa oli puutteita. Hän on haastatellut sekä hoitajia että potilaita. Tuloksista selvisi että suurempi osuus hoitohenkilökunnasta kuin potilaista oli sitä mieltä että potilaiden mielipidettä oli kuultu omaa hoitoa koskevissa asioissa, heidän kanssaan oli neuvoteltu ennen toimenpidettä tai heillä olisi ollut mahdollisuus kieltäytyä hoidosta. (Poikkimäki 2004, 74.) Poikkimäen tutkimuksessa sekä hoitajat että potilaat olivat samaa mieltä siitä että potilaan kohteleva ja kunnioittaminen toteutuivat hyvin: heitä kohdeltiin tasa-arvoisesti ja hyvin. Henkilökunnalta odotettiin kuitenkin enemmän kärsivällisyyttä, nöyryyttä, empaattisuutta sekä inhimillisyyttä. (Poikkimäki 2004, 82–83.)

Mäki ja Valkonen ovat tutkineet potilaiden kokemuksia itsemääräämisoikeudestaan. Tässä tutkimuksessa potilaat eivät kokeneet vapauttaan rajoitetun. Kuitenkin tutkimukseen osallistuneet iäkkäämmät potilaat kokivat osaston päiväjärjestyksen sekä toisten potilaiden vaikuttavan omaa toimintaa rajoittavasti. (Mäki & Valkonen 2003, 54.)

Vesalan tutkimuksessa (2003) on nostettu esille Ison-Britannian Terveysministeriön kehitysvammaisten palvelujen kehittämisstrategia, Department of Health (2001), jossa määritetään neljä periaatetta kehitysvammaisille. Ne ovat: itenäisyys, oikeudet, valinnan mahdollisuus ja inkluusio. Department of Health (2001) nostaa esille kehitysvammaisten valintojen mahdollisuuden merkityksen. Kehitysvammaiset ihmiset haluavat vaikuttaa omaan elämäänsä: siihen missä asuvat, millaista työtä tekevät ja kuka heistä huolehtii. Mutta aivan liian monelle ne ovat saavuttamattomia tavoitteita. Jokaisen tulisi kuitenkin pystyä riittävällä tuella

tekemään tärkeitä valintoja elämässään, myös syvästi ja vaikeasti kehitysvammaisten. (Vesala 2010, 124–125.)

Vesala on tutkinut vaikeasti kehitysvammaisen asukkaan arkipäivää ja siinä kiinnitetään huomiota asukkaan valinnanmahdollisuuksiin ja miten paljon hän pystyy päättämään omista asioistaan. Tutkimuksen tuloksista ilmeni että asukkaan omat mahdollisuudet itseä koskevaan päätöksentekoon ja valintoihin ovat hyvin vähäisiä. Päivärytmi toteutui samanlaisena ilman että asukas sai siihen itse vaikuttaa; hoitajat säätelivät ruokailut ja peseytymiset. Asukkaan omaa päätöksentekoa ja aloitteellisuutta ei tuettu. Valintatilanteita, joissa olisi kysytty asukkaan omaa mielipidettä, ei esiintynyt lainkaan. (Vesala 2010, 156.)

Vesalan tutkimuksesta ei voi tehdä yleistyksiä, mutta on todettu että itsemääräämisoikeuden toteutuminen palveluja käyttävien ihmisten arkipäivässä ei ole lainkaan itsestään selvää. Helposti kehitysvammaisen ihmisen itsemäärääminen nähdään elämän isoihin valintoihin liittyvänä asiana kuten asuinpaikan valinta. Tällaisten päätösten tekeminen voikin olla vaikeammin kehitysvammaisille vaikeaa. Kuitenkin myös puhumattomalla ja vaikeasti kehitysvammaisella voi olla mielipiteitä ja toiveita joiden toteutuminen on työntekijöiden toiminnasta kiinni. Näitä pieniä arjen valintoja ei vain aina hahmoteta itsemääräämisoikeuden lähtökohdaksi. (Vesala 2010, 160–161.)

Huuhka ja Suominen kuvasivat tutkimuksessaan haastateltujen hoitajien nostaneen esille kehitysvammaisen asukkaan arvostamisen. Arvostaminen oli sitä että otetaan huomioon asukkaiden itsemääräämisoikeus. Toiminnan lähtökohtana oli että hoitajat olivat työssä asukkaan kotona, jossa asukas itse päättää. (Huuhka & Suominen 2010, 31.)

3.3 Itsemääräämisoikeus ja kodin ulkopuolinen elämä

Huuhkan ja Suominen tutkimuksessa kehitysvammaisten asuntolan hoitajat kertoivat että sosiaalis-yhteisöllistä hallinnan tunnetta asukkailla lisäsi asioista yhdessä päättäminen. Asuntoloissa pidettiin asukaskokouksia, joissa päätettiin yhdessä retkistä, tapahtumista sekä yhteisistä hankinnoista. Hoitajat huolehtivat että jokai-

sen mielipide tuli kuulluksi. Tärkeänä hoitajat pitivät myös luottamuksellista asukas-hoitajasuhdetta. Hoitajien tehtävänä oli myös rohkaista asukkaita kodin ulkopuolisiin suhteisiin, omaisiin ja ystäviin. Asukkailla oli myös omia harrastuksia ja vapaa-ajan toimintaa järjestettiin paljon. (Huuhka & Suominen 2010, 31.)

3.4 Itsemääräämisoikeus ja yksityisyys

Huuhka ja Suominen kuvasivat tutkimuksessaan kehitysvammaisten asuntolan asukkaiden yksityisyyttä kunnioitettavan. Oma huone oli asukkaan oma paikka, jossa sai tehdä itselleen tärkeitä asioita. (Huuhka & Suominen, 2010, 31.)

Poikkimäki kuvaa tutkimuksessaan että potilaiden oikeudessa yksityisyyteen vuodeosastolla esiintyi puutteita. Harvat saivat vaikuttaa siihen minkä kokoisen huoneen he sairaalassa saivat. Kaikkien vastaajien mielestä potilaiden yksityisyyttä loukkasi potilaan asioista puhuminen muiden potilaiden kuullen. Monet potilaista toivoivat että heidän erilaisuutensa ja yksityisyytensä otettaisiin enemmän huomioon. (Poikkimäki 2004, 90.)

Mäki ja Valkonen kertovat tutkimuksessaan melkein kaikkien haastatteluun osallistuvien potilaiden olleen sitä mieltä, että heidän intimitteettisuojustaan huolehdittiin. Miltei kaikki vastasivat myöntävästi kysymykseen koputtaako hoitaja tai lääkäri oveen tullessaan huoneeseen ja tervehtivätkö he potilasta. (Mäki & Valkonen 2003, 54.)

4 VOIMAANTUMINEN

Toiminnanvapaus ja autonomisuus ovat keskeisiä käsitteitä voimaantumisprosessissa. Siitonen kertoo, että monien tutkijoiden mukaan voimaantuminen ei usein ole mahdollista, koska ihmisten valintoja ja toimintoja ohjataan liikaa. Keskeistä voimaantumisprosessissa on yksilön äänen kuulemisen lisäksi oman kontrollin tunne. Sen on kuitenkin vaikeaa toteuttaa ilman toimivaa yhteisöä, luottamuksellista yhteistoimintaa ja tasa-arvoisen osallistumisen mahdollisuutta. (Siitonen 1999, 14.)

Voimaantuminen on ihmisestä itsestään lähtevä prosessi, jota ei tuota tai aiheuta toinen ihminen. Voimaantumista kuvataan sisäisenä voiman tunteena, johon sisältyy vastuullisuus ja halu toimia oikein. Käsite liittyy mahdollisuuksiin, kasvamiseen ja kehittymiseen ihmisenä. Voimaantuminen on tapahtumasarja, jonka kannalta (esim. valinnanvapaus) voivat olla merkityksellisiä, ja tämän vuoksi voimaantuminen voi olla eri ympäristöissä erilaista. (Siitonen 1999, 117.)

Huuhka ja Suominen ovat tutkineet hoitajien käsityksiä siitä miten he tukevat kehitysvammaista asukasta saavuttamaan sisäisen hallinnan (empowerment). Tutkimuksesta ilmeni että kehitysvammaisen sisäisen hallinnan tukeminen on myönteisen minäkuvan ja omaan elämään vaikuttamisen tukemista. Asukkaiden myönteistä minäkuvaa hoitajat tukivat keskustelemalla asukkaiden kanssa jotta he hyväksyivät itsensä sellaisina kuin ovat. Omaan elämään vaikuttamista tuettiin rohkeisemalla asukkaita päätöksentekoon. (Huuhka & Suominen 2010, 31.)

Tutkimukset kuitenkin osoittavat että kun kehitysvammaista asukasta tuetaan häntä itseä koskevissa päätöksissä, hänen kykynsä sisäiseen hallintaan (empowerment) lisääntyy (Huuhka & Suominen 2010, 33).

Mattila on tutkinut voimaantumisen ydintä ja kertoo tutkimuksessaan Jonesin ja Meleisin (1993) terveysmallista. Terveys on voimaantumista silloin, kun yksilöt voivat hyvin kykenevät olemaan kokonaisia sekä lisäämään laatua elämäänsä. Ihmisen ollessa vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa voimaantuminen ja terveys ovat vahvasti yhteydessä sisäisiin ja ulkoihin voimavaroihin. Sairaanhoidaja ei Jonesin ja Meleisin mallissa ole pelkkä voimavarahenkilö vaan myös voimavarojen liikkeellepanija. Hän auttaa asiakkaita yhteyteen sekä omien että ympäristön

voimavarojen kanssa, mikä edistää asiakkaiden kontrollin hallinnan tunnetta ja näin tukee heidän terveyttään. (Mattila 2008, 32– 33.)

Rogers (1972, 1980, 1998) yhdistää voiman ja energian, sekä siten myös voimaantumisen ja energianvaihdon toisiinsa. On olemassa kahdenlaista suhdetta ihmisten ja ympäristön välillä. Joskus se voi olla sinfoninen. Sinfoniassa on kaksi teemaa niin kuin ihmiselämässä, jolloin kaksi erilaista elämäntilannetta kehkeytyy yhdessä, mutta kumpikin omanaan. Tällaisessa suhteessa on ihmisten helppo olla, eikä toinen uhkaa toisen eheyttä. Parhaimmillaan molemmilla energiataso vuorovaikutuksessa ja sen voi kokea voimaantumisen tunteena. Toista tapaa kuvataan kilpailuksi energiasta. Siinä kohtaavat kilpailu ja puolustus. Tällaisessa tilanteessa molemmat osapuolet joutuvat puolustamaan omaa eheyttänsä toista vastaa. Se on voimia kuluttavaa. Lopulta toinen voittaa ja toinen häviää, mikä koetaan itseyttä vähättelevänä ja mitätöivänä. (Mattila 2008, 34– 35.)

Mattila kertoo että vaikka voimaantumisen lähtökohta on ihmisessä itsessään, myös ympäristöllä on vaikutus hänen uupumiseensa, voimaantumattomuuteensa tai voimaantumiseensa. (Mattila 2008, 123.) Mattila kuvaa tutkimuksessaan voimaantumisprosessia kolmella eri tavalla. Keinoja yrittää tulla täydeksi voivat olla osaamisen ja hienon roolisuorituksen tavoittelu sekä riittämättömänä kaikkensa antaminen. Näistä seuraa kuitenkin iloton uupumuksen kurimus tai tekohaaska voimaantumattomuuden kierre. Täydeksi tuleminen tapahtuu vasta kun uskaltaa tiedostaa omat pyrkimykset ja luopumalla eettisesti kyseenalaisista toisia ihmisiä alistavista keinoista toteuttaa niitä. Kun toista ei vain ohiteta, minun ja sinun vastakkainasettelu muuttuu kumppanuudeksi. Voidaan kokea iloinen voimaantumisen pyörre. (Mattila 2008, 121.)

Tutkimuksessaan Mattila kertoo uupumisen kurimusta leimaavan uskon, että syy siihen on ihmisen itsensä ulkopuolella. Sosiaali- ja terveysalalla syytetään yhteiskuntaa, esimiestä, työyhteisöä tai yhteiskyvyttömiä asiakkaita, joten heidän voimaantumista tukevalla tavalla ei voida työskennellä. Kun sosiaali- ja terveysalalla toimivalla on kokemus osallisuudesta, yhdessä tekemisen meaningistä se vahvistaa hänessä itsessään olevaa kannustavaa keskeneräisyyden kokemusta. Yhdessä te-

kemisen meininki mahdollistaa työntekijää omaksi itseksi tulemiseen ja samalla eettiseen toista varten olemiseen, suhteessa asiakkaisiin. (Mattila 2008, 123–125.)

5 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Englannissa on tehty tutkimus ”The Impact of person centred Planning”, jossa on projektin kautta tutkittu yksilökeskeisen suunnitelmatyöskentelyn vaikuttavuutta. Projektissa arvioitiin yksilökeskeisen työskentelyn vaikuttavuutta vammaisen henkilön elämäkokemuksiin, tuen laatuun ja kustannuksiin. Haluttiin myös selvittää tekijöitä, jotka haittaavat tai hyödyttävät yksilökeskeisen suunnitelmatyöskentelyn aloittamista ja sen toteuttamista. Tutkimus suoritettiin neljässä toimipaikassa, joissa yksilökeskeinen työskentelymenetelmä oli jo käytössä. Tutkimuksessa todettiin yksilökeskeisen työskentelymallin vaikuttavan positiivisesti vammaisen henkilön elämäkokemuksiin. Yhteisöllinen asuminen, yhteydenpito ystäviin ja perheisiin sekä valinnan mahdollisuuksien paraneminen nousivat keskeisiksi positiivisiksi tuloksiksi tutkimuksesta. (Robertson, Emerson, Hatton, Elliot, Romeo, Knapp, Sanderson, Routledge, Oakes & Joyce 2005, 7–9.)

Isabel Poikkimäki on tehnyt pro gradu-tutkielman; ihmisarvon kunnioittaminen, itsemääräämisoikeus ja yksityisyys potilaan hoidossa. Tutkimuksen tehtävinä oli selvittää miten hoitotyössä kohdellaan, kunnioitetaan ja arvostetaan potilaita ja kuinka paljon potilaat olivat saaneet tietoa omaa hoitoa koskevista asioista pystyäkseen osallistumaan omaa hoitoa koskevaan päätöksentekoon sekä miten yksityisyys on otettu huomioon hoidon aikana. Tutkimus suoritettiin haastattelemalla erään sairaalan vuodeosaston henkilökuntaa ja potilaita. Tutkimuksen johtopäätöksinä saatiin että hoitotyössä kunnioitetaan ihmisarvoa melko hyvin, mutta itsemääräämisoikeuden ja yksityisyyden huomioonottamisessa löytyi puutteita. (Poikkimäki 2004.)

Mäki ja Valkonen (2002) ovat tehneet pro gradu-tutkielman aiheesta potilaan itsemääräämisoikeus ja osastonhoitajan toiminta. He selvittivät tutkimuksessaan potilaan itsemääräämisoikeuden toteutumista heidän omina kokemuksinaan.

Juha Siitonen on tehnyt pro gradu-tutkielman aiheesta; Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Tutkimuksen tavoitteeksi hän oli muodostanut teorian rakentamisen ihmisen voimaantumisesta. Voimaantumisteorian keskeisenä ajatuksena on, että voimaantuminen lähtee ihmisestä itsestään. Se on henkilökoh-

tainen ja sosiaalinen prosessi, eikä voimaa voi antaa toiselle. Voimaantumisteoria on rakentunut empiiristen tulosten ja olemassa olevan tutkimustiedon yhdistämisen tuloksena. Siitosen mukaan tutkimustaan voitavan hyödyntää myös mm. vanhusten, vammaisten, syrjäytyneiden, työttömien ja pitkäaikaissairaiden voimaantumisen tukemisessa. (Siitonen 1999.)

Heleena Mattila (2008) on tehnyt tutkimuksen voimaantumisesta nimeltä Voimaantumisen ydin. Tutkimuksen tarkoituksena oli ymmärtää sosiaali- ja terveysalalla työskentelevien ihmisten voimaantumisprosesseja. Tavoitteena on laajentaa ihmisten tietoisuutta voimaantumisesta (Mattila 2008, 47).

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

6.1 Tutkimuksen tavoitteet, tarkoitus ja tehtävä

Opinnäytetyömme tavoitteena on saada henkilökunnalle tietoa YKS:n voimaantuvasta vaikutuksesta asukkaisiin ja sitä kautta vaikuttaa henkilökunnan asenteisiin ja motivaatioon kannustavalla tavalla. Tarkoituksena on saada selville, onko henkilökunnan mielestä asukkaiden itsemääräämisoikeus lisääntynyt ja sitä kautta voimaantumista tapahtunut ja miten se näkyy jokapäiväisessä elämässä?

Tutkimustehtävä opinnäytetyössä on:

Miten voimaantuminen ja itsemääräämisoikeus näkyy kehitysvammaisen arjessa henkilökunnan kokemana?

6.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimuksemme on laadullinen eli kvalitatiivinen. Tällä menetelmällä tehdyssä tutkimuksessa tarkastellaan merkitysten maailmaa. Tavoitteena on saada selville ihmisten omat kuvaukset koetusta todellisuudesta; asioita joita hän pitää tärkeänä ja merkityksellisinä. (Vilkkä 2005, 97.) Laadullisissa tutkimuksissa ei pyritä tilastollisiin yleistettävyyksiin. Näin ollen aineiston koko on pieni verrattuna määrällisiin tutkimuksiin. On tärkeää että haastateltavat henkilöt tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon tai heillä on kokemusta asiasta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 74–75.)

Laadullinen tutkimus sopii parhaiten tilanteisiin, joissa tutkittavasta ilmiöstä ei ole ennestään tietoa, ilmiöstä halutaan syvällinen näkemys, luodaan uusia teorioita, käytetään triangulaatiota tai ilmiöstä halutaan hyvä kuvaus (Kananen 2010, 41–43).

Valitsimme laadullisen tutkimusmenetelmän koska päämääränä tutkimukssamme on selvittää yksilökeskeisestä elämänsuunnitelmasta nousevia merkityksellisiä asioita sekä saada syvällisempää tietoa tutkittavasta ilmiöstä.

6.3 Kohderyhmä

Opinnäytetyömme on työelämälähtöinen, joten tutkimuksen kohderyhmänä olivat Eteva Kuntayhtymän eri asumisyksiköiden ohjaajat. Ainoa kriteeri yksiköille oli että niissä asuu aikuisia kehitysvammaisia. Nämä yksiköt valitsimme sattumanvaraisesti. Lähestyimme sähköpostitse saatekirjeellä (liite 1) asumisyksiköiden esimiehiä ja toivoimme heidän esittelevän aiheen yksiköissään. Haastattelu oli vapaaehtoinen ja pyysimme asiasta kiinnostuneita ottamaan meihin yhteyttä. Tavoitteenamme oli haastatella kuutta (6) ohjaajaa, kuitenkin emme saaneet määräaikaan mennessä kuin 4 asiasta kiinnostunutta ohjaajaa. Suoritettuumme kaikki neljä haastattelua totesimme aineiston riittävän. Kriteerinä haastatteluun osallistuvilla oli, että he ovat käyneet YKS- koulutuksen ja työstäneet sitä käytännössä, jolloin voimme olettaa että heillä on sekä tietoa että kokemusta aiheesta. Tämä auttoi meitä saamaan syvällisempää tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Kaikilla haastateltavilla oli jo varsin pitkä kokemus kehitysvamma-alalta (10–31 vuotta).

6.4 Aineiston keruu

Laadullisen tutkimuksen kolme tärkeintä tiedonkeruumenetelmää ovat havainnointi, teemahaastattelu ja erilaiset dokumentit. Käytettävä menetelmä riippuu tutkittavasta ilmiöstä, sen ominaisuuksista sekä siitä miten tarkkaa tietoa halutaan. Teemahaastattelu on menetelmistä yleisin. Haastattelu voidaan suorittaa joko yksilö- tai ryhmähaastatteluna. (Kananen 2010, 48.) Vilkan mukaan teemahaastattelussa tutkimusongelmasta poimitaan keskeiset aiheet, joita haastattelussa on välttämätöntä käsitellä jotta tutkimusongelmaan voidaan vastata (Vilka 2005, 101).

Käytimme tiedonkeruumenetelmänä teemahaastattelua, jonka suoritimme yksilöhaastatteluina kesäkuun 2011 aikana. Näin saimme tarkempaa ja luotettavampaa tietoa henkilökunnan kokemuksista tutkittavasta ilmiöstä. Koska aihe kuvaa yksilön asenteita ja kokemuksia, olisi sitä ollut hankala toteuttaa ryhmähaastatteluna. Teemahaastattelu teki haastatteluista vapaamuotoisia ja haastateltavilla oli näin mahdollisuus avoimesti kertoa kokemuksistaan.

Olimme laatineet haastattelurungon (liite 4) avuksi, jotta pysyimme tietyissä teemoissa. Aiheenamme oli kolme teemaa: itsemääräämisoikeus, voimaantuminen ja onko YKS myötä itsemääräämisoikeus lisääntynyt ja miten? Kaikkiin kolmeen teemaan olimme tehneet lisäksi tarkentavia kysymyksiä, mikäli teemat eivät heti aukea ja koimmekin ne jokaisessa haastattelussa tarpeellisiksi.

Olimme molemmat mukana haastatteluissa niin että toinen meistä esitti kysymyksiä ja toinen laati muistiinpanoja. Haastattelut nauhoitimme koululta lainaamallamme sanelukoneella. Haastattelut suoritimme asumisyksiköissä, joissa haastattelut työkentelevät paitsi yksi haastattelu tehtiin muualla, kestoltaan ne olivat n. 40 minuuttia.

6.5 Aineiston käsittely

Teorialähtöinen ja aineistolähtöinen sisällönanalyysi Tuomen ja Sarajärven mielestä eroaa niin, että teorialähtöisessä analyysissä pyritään luomaan saadun tiedon perusteella uutta teoreettista käsitystä tai mallia tutkittavasta asiasta. Aineistolähtöisessä analyysissä tavoitteena on ensisijaisesti ymmärtää tutkittavien toiminta- ja ajattelutapoja ja pyrkiä uudistamaan niitä tutkimuksessa muodostuneiden käsitteiden, luokitusten tai mallien avulla. (Vilka 2005, 141.)

Valitsimme aineistolähtöisen sisällönanalyysin opinnäytetyöhöemme, sillä tarkoituksenamme on tutkia henkilökunnan kokemuksia yksilökeskeisen suunnittelun vaikutuksista asukkaisiin ja saatujen tulosten kautta vaikuttaa positiivisesti heidän asenteisiinsa.

Vilkan mukaan aineistolähtöisen sisällönanalyysin tavoitteena on löytää tutkimusaineistosta jonkinlainen logiikka tai jokin tyypillinen kertomus siitä, mikä ohjaa aineistoa. Tutkijat päättävät ennen analyysin tekemistä mistä toiminnan logiikkaa tai kertomusta etsitään. Tämän jälkeen aloitetaan aineiston pelkistäminen, jossa tutkittavasta aineistosta karsitaan tutkimusongelman kannalta epäolennainen tieto pois hävittämättä kuitenkaan tärkeää tietoa. Tämä puolestaan edellyttää aineiston tiivistämistä ja osiin pilkkomista. Tiivistämistä ohjaavat tutkimuskysymykset.

Tämän jälkeen aineisto ryhmitellään. Ryhmittely tehdään sen mukaan, mitä aineistosta etsitään ja se voi tapahtua niiden käsitysten mukaan, jotka löytyvät analyysin kohteena olevasta analyysiyksiköstä. Analyysiyksiköllä tarkoitetaan sanaa, lausetta tai ajatuskokonaisuutta. Tämän jälkeen jokainen ryhmä nimetään sisältöä parhaiten kuvaavalla käsitteellä. Tutkimuksen tuloksena ryhmittelystä syntyy teoreettinen malli. (Vilka 2005,140).

Haastattelut olimme nauhoittaneet ja purimme ne litteroimalla. Litterointi ja analyysi tehtiin kesä-elokuun aikana. Pyrimme tietoisesti purkamaan haastattelut mahdollisimman pian jotta haastattelut olisivat vielä tuoreessa muistissa.

Nauhalta ääni kuului toisinaan melko hiljaa, mikä hidasti litterointia. Jaoimme työn tässä vaiheessa niin että kumpikin litteroi kaksi haastattelua ja tämän jälkeen jatkoimme työstämistä yhdessä. Sen jälkeen aloitimme vastausten pelkistämisen, jotka kirjoitimme puhtaaksi. (Kuvio 1)

Alkuperäisilmaisu	Pelkistetty ilmaisu
<p>”No valinnanvapautena, että valitaan esimerkiksi niin kuin noi omat vaatteet, mitä haluaa päälle.”</p> <p>”Asukas on tavallaan se ensimmäinen, sanotaan että ruokailutilanteet on sellaisia aina, jotka toistuu päivittäin aika monta kertaa, niin siinä meidän asukkaat kyllä itse miettii mitä ne haluaa ottaa ja mitä syödä.”</p> <p>”Toki hän voi vaikuttaa omiin harrastusmahdollisuuksiin, meillä asukkaat itse valitsee menevätkö he musiikki-, taide- vai jumppakerhoon. Sitten joku ei halua mihinkään kerhoon, niin hän haluaa ratsastaa, se on hänelle osoittautunut erittäin mieleiseksi ja tämmöseks elämää rikastuttavaks harrastukseksi.”</p> <p>”Meillä on suunniteltu retkiä nimenomaan asukkaiden kanssa, meillähän on asukaskokous aina kerran viikossa ja siinä me ollaan ja puhutaan aikaisin keväällä millaisia retkiä asukkaat haluavat ja ylivoi- maiseksi on noussut tämä laivaristeily. J a tokihan meillä on laivaristeily.”</p> <p>”Lähtökohta on aina asukkaan toiveissa ja haaveissa. Siihen me pyritään, että kun me asukkaan toiveita ja haaveita kuunnellaan niin laitetaan ne tonne allakkaan ylös ja listatoiveisiin jopa ihan, jos asukkaalla on sellainen toive, että haluaisi baariin tai hampurilaisille.”</p> <p>”Ja tämä huone on sellanen intimiteettiasia että sinne ei tule toinen asukas. Joskus päivisin pidetään ihan lukossa nää ovet koska saattaa olla uteliaampia asukkaita kotosalla, niin sitten varjellaan vähän sitä yksityisyyttä.”</p>	<p>vapaus valita omat vaatteet</p> <p>vapaus valita mitä syö</p> <p>vapaus valita omat harrastuksensa</p> <p>asukkaat voivat vaikuttaa yhteisiin retkiin</p> <p>asukkaan haaveet ja toiveet huomioi- daan</p> <p>asukkaiden yksityisyyden varjeleminen</p>

KUVIO 1. Esimerkki aineiston pelkistämisestä

Seuraavaksi aloimme etsiä niistä yhtäläisyyksiä ja alleviivasimme niitä erivärisillä kynillä. Tämä johti aineiston ryhmittelyyn. Koko ajan pidimme keskiössä tutki-
mustehtävää, mikä ohjasi analyysin tekoa. (Kuvio 2.)

Pelkistetty ilmaisu	Alakategoria
oma huone kaikille a ja o ei tarvitse muita päästää omaan huoneeseen yleisissä tiloissa otetaan muut huomioon suihkussa ei ole pojat ja tytöt samaan aikaan hoitajat koputtavat menessään asukkaan huoneeseen asukkaat saunovat omalla vuorollaan oma huone on intimitteettiasia ihanne olisi oma vessa jokaiselle intiimitoimenpiteet omassa huoneessa asukkaiden yksityisyyden varjeleminen asukkaiden fyysinen koskemattomuus	asukkaan yksityisyys ja intimitteetti

KUVIO 2. Esimerkki aineiston ryhmittelystä

Tässä vaiheessa pääsimme muodostamaan ensin alakategoriat ja sitten vielä yläkategoriat, jotka lopulta muodostivat kaksi yhdistävää kategoriaa. (Kuvio 3)

Alakategoria	Yläkategoria	Yhdistävä kategoria
vaatteiden valinta saunavuorot peseytymisen ajankohta päättösvalta ruokien ja juomien valinta	arkipäivän asiat	itsemääräämisoikeus
harrastukset leirit matkat retket vapaa-aika	kodin ulkopuolinen elämä	
oma tila oma rauha oma huone oveen koputtaminen	yksityisyys ja intimiteetti	
yksilöllinen huomioiminen kirjaaminen tahdon kunnioittaminen unelmien toteutuminen	toiveet ja haaveet	
ystävät vuorovaikutus omaiset yhteiset juhlat tyttö-/poikaystävä	ihmissuhteiden ylläpitäminen	
keskiössä oleminen kuulluksi tuleminen ymmärretyksi tuleminen	itsetunnon kasvu	voimaantuminen
pysähtyminen itseilmaisuus juttelu valintojen tekeminen aito läsnäolo	oman elämän hallinta	

KUVIO 3. Esimerkki aineiston abstrahoinnista

7 TUTKIMUSTULOKSET

Käsitlemme tutkimustuloksia haastatteluissa olleiden teemojen pohjalta. Olemme jakaneet ne kolmeen pääteemaan jotka ovat: asukkaiden itsemääräämisoikeus, voimaantuminen sekä miten yksilökeskeinen elämänsuunnitelma on näihin vaikuttanut.

7.1 Asukkaiden itsemääräämisoikeus

Haastateltavien mielestä itsemääräämisoikeus tarkoittaa, että saa päättää asioista itse. Asukkaat jotka osaavat itse sanoa mitä haluavat niin niitä toiveita myös noudatetaan. Vaikeasti kehitysvammaisten kohdalla se on paljon myös mutua tuntu-
maa, yritetään noudattaa toiveita ja mielitekoja mitä on opittu vuosien varrella tietämään, mistä asukas pitää tai sitten on omaisilta kuultu. Usein itsemääräämisoikeus on pieniä arjen asioita ja valintoja.

7.1.1 Arkipäivän asiat

Itsemääräämisoikeuden toteutuminen liittyi paljon arjen valintoihin, joita olivat esimerkiksi vaatteisiin, hygieniaan ja ruokailuun liittyviä. Saa päättää mitä juo ja millaista leipää haluaa tai mitä haluaa aamu- tai iltapalaksi. Kaikki asuivat ryhmämuotoisesti joten mitä ruokia haluaa, ei voinut päättää tästä syystä missään vaan koko yksikön asukkaat syövät samaa ruokaa. Ketään ei kuitenkaan pakoteta syömään.

Vaatteet saa valita itse tai mikäli ei asukas kykene tekemään valintaa esim. siitä syystä että ei osaa vaan valitsisi talvella kesävaatteet, saa tehdä valinnan muuttamasta vaihtoehdosta. Tärkeänä koettiin se, että asukkaiden kanssa neuvotellaan oikeasta vaatetuksesta ja tehdään sopimuksia yhdessä. Näin asukas sitoutuu paremmin noudattamaan niitä. Hygieniaan liittyvät valinnat liittyvät saunaan ja suihkuun. Asukas saa päättää haluaako suihkuun aamulla vai illalla tai haluaako saunaan. Pääsee lepäämään kun haluaa, saa nukkua aamulla pitkään jos haluaa jne., asukkaan omaa tahtoa noudatetaan mahdollisuuksien mukaan. Kuitenkin osalta puuttuu oman elämän hallinnan taito esim. jos antaa tupakat asukkaalle

itselleen, hän polttaa heti kaikki. Tämän vuoksi ohjaajan on pakko rajoittaa itsemääräämisoikeutta tietyissä tilanteissa. Myös tärkeää on huomioida koko yhteisön säännöt ja sitoutua niihin.

7.1.2 Kodin ulkopuolinen elämä

Jokaisessa yksikössä oli suurimmalla osalla asukkaista jonkinlaisia harrastuksia kodin ulkopuolella. Kehitysvammaisille on järjestetty kerhoja tukiyhdistyksen, kaupunkien, kuntien ja kansalaisopiston toimesta. Kerhoissa on mahdollisuus harrastaa musiikkia, liikunta tai taidetta. Jokainen asukas saa itse valita mieltymyksiensä mukaan missä kerhossa haluaa käydä. Hoitajan tuki koettiin kerhoihin ilmoittautumisessa erittäin tärkeäksi, sillä monet asukkaat eivät osaa lukea eivätkä kirjoittaa. Eräässä yksikössä asukas ei halunnut mennä kerhoon vaan halusi käydä ratsastamassa. Keskustelujen jälkeen ratsastushaave toteutui ja siitä tuli hänelle erittäin mieluinen. Eräässä yksikössä asukas toivoi pääsevänsä hiihtämään, koska ei ollut saanut hiihtää pariinkymmeneen vuoteen.

On päässyt hiihtämään yksi asukas joka ei ollut kahteen kymmeneen vuoteen hiihtänyt tai niin kauan mitä oli ryhmäkodissa asunut. Se tuli esille YKSin myötä. Hän oli äärettömän onnellinen, silloin mä itkin.

Myös leireille asukkaat halusivat innokkaasti osallistua. He saivat itse päättää mihin haluaisivat mennä ja hoitajat auttoivat täyttämään ilmoittautumiskaavakkeet. Yksiköissä harmiteltiin sitä, että kerhoihin oli paljon hakijoita, joten sinne yleensä pääsi vain joka toinen vuosi.

Paljon nousi myös esille arkipäiväisiä toiveita asukkaiden tahdosta. Toivottiin ostosretkiä, kahvilassa ja syömässä käyntejä sekä yllätysretkiä esim. rannalle uimaan ja grillaamaan. Yleensä nämä haaveet toteutettiin vuoronvaihteessa, jossa oli enemmän henkilökuntaa. Yhdessä yksikössä laitettiin toiveet ylös kalenteriin ja työvuorolistaan, jotta ne huomioidaan työvuorolistaa tehdessä. Joskus on mahdollista lähteä vain yhden asukkaan kanssa ostoksille, mutta yleensä lähti isompi porukka. Henkilöstöresurssit vaikuttivat reissujen toteutumiseen ja esim. äkilliset

sairaslomat ja sijaisten saatavuus. Yhdessä yksikössä käytetään toisinaan naapurin apu, jotta toiveet saataisiin toteutettua.

Asukkaille järjestetään ainakin kerran vuodessa isompi retki ja asukkaat osallistuvat sen suunnitteluun. Kaikkia kuullaan ja toiveita otetaan vastaan. Sen jälkeen yhdessä päätetään mihin lähdetään. Kaikissa yksiköissä tuntui olevan ykköstoive kaikilla asukkailla laivaristeily. Risteilyä suunnitellaan ajoissa ja sinne otetaan myös omaisia ja tukihenkilöitä mukaan.

Lähdemme tuohon Vesijärvelle risteilemään ja myös omaisia lähtee mukaan eli tää on omaisillekin pienempi kynnyks, kun ei ole kovin pitkä risteily, on helppo tulla.

Myös toiveita teatteriin, konserttiin, kirkkoon ja puksujuna ajelulle löytyy ja niitä toteutetaan mahdollisuuksien mukaan. Yhteistä kaikilla yksiköillä oli, että asukkaat saavat osallistua päätöksentekoon mihin retkelle lähdetään ja joissain mahdollisuuksien asukkaat ottavat myös vastuuta sen toteutukseen.

Itsemääräämisoikeus näkyy myös asukkaiden ihmissuhteissa. YKS:n myötä kun asukkaiden historiaan on tutustuttu syvemmin, on asukas saattanut mainita esim. vanhan koulukaverin lapsuusajoilta ja näitä vanhoja ystäviä on sitten kaivettu ohjaajien avustuksella esiin. Osalla asukkaista on tullut ystävyysuhteita joita pidetään hoitajien avustuksella yllä. Voi käydä kylässä toisen luona tai käyvät harrastuksissa yhdessä. On haettu kirjekavereita lehtien välityksellä ja osalla on myös oma puhelin.

7.1.3 Yksityisyys ja intimitteetti

Yksityisyys merkitsee asukkaalle omaa tilaa ja omaa rauhaa.

Yksityisyyttä kunnioitetaan joka yksikössä hyvin samalla tavalla. Asukkaiden oma huone on heidän oma alueensa ja sinne mennessä koputetaan oveen. Oveen koputtaminen koskee sekä henkilökuntaa että muita asukkaita. Yhdessä yksikössä toiset asukkaat halusivat pitää ovensa lukossa, ettei sinne mene muita. Yhdessä yksikössä saatettiin laittaa asukkaan ovi lukkoon hänen ollessa pois kotoa. Hoito- toimenpiteet sekä pukemiset ja riisumiset tehdään asukkaiden omissa huoneissa

suljettujen ovien takana. Myös asukkaan omat intiimit asiat oli lupa hoitaa vain omassa huoneessa. Vessassa annetaan käydä rauhassa ja yksin. Tosin muutamassa yksikössä koettiin hankalaksi se, että vessoja on liian vähän. Ihanne olisi, että jokaisella olisi oma vessa.

Asukkaat on aika estottomia ja ihanne olisi jos kaikilla olisi oma WC, esim. meillä käyttää neljä samaa vessaa se on pikkusen liikaa, välillä on ruuhkaa.

Ohjaajat kertoivat myös, että asukkailla on saunapäivänä mahdollisuus saunaan yksin, jos hän niin haluaa. Jokaiselle jaetaan saunavuorot ja he saavat saunaan sitten omaan tahtiinsa.

Haasteeksi koettiin se, että monesti asukkaat ovat niin välittömiä, että he kulkivat alasti yleisissä tiloissa ja kävivät vessassa ovi auki. Sitä käytiinkin asukaskokouksissa läpi, että on tärkeää kunnioittaa muita yleisissä tiloissa ja pukeutua asiallisesti ja pitää huoneen ovi kiinni puettaessa tai riisuttaessa.

Taas tuolla olohuoneen puolella on sitten niin, et se on kaikkien yleistä tilaa ettei siinä nyt ihan alasti lähetä pomppoilee vaan otetaan huomioon sitten toisiakin, et laitetaan se kylpytakki päälle.

Myös se, että antaa muiden käydä rauhassa vessassa ja suihkussa. Yhdessä yksikössä on opeteltu myös että kenenkään ei tarvitse antaa koskea tai halata jos ei itse sitä halua.

Yhdessä yksikössä nostettiin esille se, että vuoronvaihteessa tapahtuva raportti päivän tapahtumista, pidetään suljettujen ovien takana. Raportilla puhutaan kaikkien asukkaiden asioista, joten asukkaat eivät saa niihin osallistua. Vain jos on erikseen sovittu, että keskustellaan jostain tietystä asiasta, missä olisi syytä asukkaiden olla mukana.

7.1.4 Toiveet ja haaveet

Kaikkien haastateltavien mielestä oli tärkeää nähdä jokainen omana persoonana ja toimia sen mukaisesti. Tarkoitus ei ole tasapäästä asukkaita, vaikka he asuvatkin saman katon alla. Eräs haastateltava kertoi, että on tärkeää huomioida jokaisen

tarpeet. Joku haluaa esim. kahvia aina töistä tullessaan ja joku toinen taas haluaa ottaa pienet päiväunet. Se sallitaan heille ja haastateltavan mielestä asukkaatkin ovat suvaitsevaisia erilaisuuden suhteen.

Toiveiden ja haaveiden suhteen erityisen tärkeää on se, että kaikki kirjataan ylös. Ne kirjataan joko YKS:iin, kalenteriin tai työvuorolistaan. Eräs haastateltava kertoi, että kaikkein utopistisimmatkin haaveet kirjataan ylös. Sitten ruvetaan yhdessä miettimään millä tavoin voidaan toteuttaa edes osia siitä haaveesta. Tärkeänä koettiin toisen tahdon kunnioittaminen, vaikka itse olisikin eri mieltä.

Kaikki haastateltavat kertoivat, että yleensä toiveet ja haaveet ovat pieniä arkisia asioita esim. vaatteiden suhteen, ostoksilla käynnit tai omaisten luona vierailut. Mutta myös YKS:n teon myötä on noussut lapsuudesta haaveita, joita on nyt ruvettu toteuttamaan.

Yhdellä asukkaalla oli toiveena et hän haluaisi pitkät hiukset, ni hänelle on laitettu pidennykset.

Jokaisessa yksikössä oli niitä asukkaita, jotka pystyivät itse tuomaan haaveitaan ja halusivat keskustella niiden toteuttamisesta. Mutta esim. vaikeimmin vammaisten kohdalla haaveiden esille tulo oli jo haastavampaa. Siinä ohjaajan pitkä työ ja herkkyyys asukkaan viesteille oli olennaisen tärkeää. Omaisia haastatteleamalla saatiin usein asukkaasta arvokasta tietoa jo lapsuuden ajoista ja sitä kautta saattoi nousta niitä haaveita ja unelmia. Toisten oli vaikea sanoa haaveitaan, mutta sitten kun joku toinen asiasta puhui, saattoi se nousta hänenkin haaveekseen.

Mäkin haluun juu sinne laivalle kanssa.

Sitä ei aina tiedetä ovatko haaveet todellisuudessa heidän omiaan, mutta tärkeitä ne ovat jokaiselle.

7.1.5 Ihmissuhteet

Itsemääräämisoikeus näkyy myös asukkaiden ihmissuhteissa. He saavat itse valita ketä haluavat tavata ja keihin pitävät yhteyttä. Suurimmalla osalla ystävyysuhteet rajoittuivat omiin asuinkavereihin. Yhdessä he viettivät aikaa, katselivat televisiota ja kuuntelivat kuunnelmia. Monesti käytiin samoissa harrastuksissakin kodin ulkopuolella. Toiset olivat aktiivisempia hakeutumaan seuraan ja toiset

viihtyivät yksinään. Oli yksilöllisesti huomioitu se, että jotkut viihtyivät enemmän itsekseen, joten heitä ei pakotettu toisten seuraan.

Paljon pidettiin myös yhteyksiä entisiin asukkaisiin ja heidän uusiin yksiköihinsä. Asukkaat kävivät kylässä toisillaan ja juhlapyhinä esim. vappuna ja juhannuksena järjestettiin yhteisiä juhlia, jossa tavattiin vanhoja ystäviä. Asukkaat itse toivoivat esim. ketä haluavat kutsua syntymäpäivilleen tai muuten vaan mennä tapaamaan.

YKS:n myötä myös omaiskontaktit olivat lisääntyneet. Pidettiin enemmän yhteyksiä omaisiin ja käytiin kyläilemässä heidän luonaan. Omaisia pyydettiin myös retkille ja juhliin mukaan. Asukkaan itsemääräämisoikeus nousi tässäkin asiassa esille. Jos omaiset halusivat, että asukas tulisi heidän luo kylään, niin asiasta neuvoteltiin asukkaan kanssa, että haluaako hän mennä. Myös asukas saattoi ilmaista, että hän haluaisi omaisten luo esim. saunomaan, jolloin ohjaajat kysyivät omaisilta että saadaanko asia järjestettyä.

Muutamalla asukkaalla oli myös omia henkilökohtaisia ystäviä, joita he tapasivat. Eräs henkilö oli saatuaan tulkkipalvelun rohkaistunut niin, että huolehti itse omien ihmissuhteiden ylläpitämisestä.

Eräskin mies, joka on saanut tulkkipalveluja aika pitkään, niin hän on rohkaistunut ja hän on halukas ottamaan yhteyksiä, hänellä on ystäviä muissa yksiköissä.

Myös työkaverit mainittiin, mutta heistä asukkaat harvoin puhuvat kotona, eivätkä yleensä tapaile vapaa- aikana.

Yhdessä yksikössä oli muutamalla asukkaalla seurustelukumppanit kodin ulkopuolella. He soittelivat keskenään ja vierailivat toistensa luona säännöllisesti. Myös yhteen muuttamisesta oli keskusteltu. Hiukan haasteelliseksi koettiin tilanteet, missä toinen osapuoli kokee seurustelewansa ja toinen ei. Näitä tilanteita joudutaan miettimään, että miten siinä toimitaan. Muutamilla asukkailla oli kirjekavereita, joiden kanssa olivat säännöllisesti yhteyksissä kirjeitse.

Osa asukkaista piti itse yhteyksiä omaisiin ja ystäviinsä soittelemalla ja kirjoittelemalla. Heillä monella oli oma puhelin käytössä. Useiden kohdalla ohjaajat olivat

suurella roolilla yhteydenpidossa. Jos asukas oli vaikeammin vammaisen eikä esim. kyennyt puhumaan, niin henkilökunta huolehti, että omaisiin oltiin säännöllisesti yhteydessä. Myös kortteja läheteltiin. Monet tarvitsivat apua myös esim. taksin tilaamisessa, jolla he menivät kyläpaikkaan ja kyläilyaikojen sopimisessa.

Osalla asukkaista oli omaa aktiivisuutta pitää yllä ihmissuhteita, mutta usein se oli riippuvainen ohjaajien aktiivisuudesta. Kaikki haastateltavat kertoivat, että pidetään yhteyksiä vanhoihin ystäviin erilaisilla keinoilla. Harmilliseksi koettiin se, että uusia ystäviä on todella hankala saada. Joskus kerhoista saattaa sellainen löytyä.

7.2 Voimaantuminen

Kehitysvammaisen voimaantumisen koettiin olevan pieniä asioita; se merkitsi kuulluksi ja ymmärretyksi tulemista. Yksi vastaajista kertoi että se mitä asukas haluaa, pyritään jossain muodossa toteuttamaan ja pohditaan yhdessä hänen kanssaan mitä ja miten toiveet ja haaveet toteutetaan. Näiden myötä asukas rohkaistuu ja hänen itsetuntonsa kasvaa. Voimaantuminen voi toteutua kun asukas on keskiössä ja häntä kuunnellaan ja kuullaan, tällöin myös ohjaaja on aidosti läsnä. Näiden asioiden kautta hän voi kokea voimaantumista.

Voimaantuminen toteutuu vaikeimmin vammaisten kohdalla pitkälti ohjaajan tuntemusten mukaan; jos tiedetään mistä asukas pitää tarjotaan niitä asioita ja sitten taas vältetään niitä, mistä tiedetään että asukas ei pidä. Vastaajat kokivat sen olevan pieniä asioita ja pieniä toiveita. Asukkaalle on tärkeää saada tehdä valintoja itse koska niiden kautta itsetunto kohentuu.

Voimaantuminen on näkynyt vastuunkantamisen sekä vastuunantamisen lisääntymisenä asukkaiden ja ohjaajien välisissä suhteissa. Se ei saa olla väheksymistä tai moittimista, vaan positiivisuus voimaannuttaa.

Esim. tää yks herra joka käy itse hoitelee kylillä asioitansa, on saanu sitä luottoo. Hän on asunu meil pari-kolme vuotta ja on alotettu siitä, et sai pelätä et mihin se karkaa kun se menee tonne itsekseen ja oli kaikenlaista touhuu ollu ennen kun meille muutti ja vähän täs aluskii karkaili. Mutta sitte pikkuhiljaa kasvo siihen et häneen voi luottaa. Hän on kyl kasvanu sitä myötenki, et me on luotettu ja annettu vastuuta ja saa päättää omista asioista.

Viime kädessä voimaantuminen lähtee ihmisestä itsestään, mutta kehitysvammaiset tarvitsevat siihen paljon ohjaajien kannustusta sekä positiivista palautetta. Yksi vastaajista kertoi erilaisten kokemusten tuovan voimaantumista. Monilla on pitkä laitoshistoria takanaan ja oman elämän vaikutusmahdollisuudet ovat olleet hyvin pieniä. Heidät on pakotettu olemaan tyytyväisiä niin että ei saa pyytää mitään tai vaatia mitään. Pitää olla tyytyväinen. Pikkuhiljaa kuitenkin on menty siihen suuntaan että he itse voivat vaikuttaa omaan elämäänsä.

Asukas voi kokea että minä itse tiedän ja hallitsen asioita jotka koskevat omaa elämääni.

Et mun ei tarvii kysyä sulta et saanko mä käydä suihkussa, vaan se on mun oma valinta.

Asukas voi voimaantuessaan olla varma itsestään, eikä kaikkeen tarvitse kysyä ohjaajan lupaa. Saa itse päättää omista asioista.

7.3 YKS:n vaikutukset itsemääräämisoikeuteen ja voimaantumiseen

Jokainen vastaajista koki asukkaiden itsemääräämisoikeuden lisääntyneen YKS:n myötä huomattavasti ja sitä kautta koettiin asukkaiden voimaantuneen. Myös asukkaiden oma valinnanvapaus on lisääntynyt. Asukkaiden toiveita kuullaan herkemmin. Kuunnellaan myös miten he haluavat elää ja huomioidaan toiveita ja haaveita. YKS:n myötä on koettu muutos että toiveet ja haaveet kirjataan, jolloin ne myös elää arjessa. Aiemmin niitä ehkä kuunneltiin, mutta toteutettiin sitten jos muistettiin. Tähän vaikutti osaltaan myös henkilökunnan vaihtuvuus että toiveet ja haaveet eivät siirtyneet elämään arjessa, vaan ne saattoivat jäädä puheen tasolle.

YKSistä nousee myös asukkaille tärkeiden asioiden ylläpitäminen sekä haaveet tulevaisuuden suhteen, mitkä ovat tärkeitä asioita itsemääräämisoikeuden toteutumisessa. Siinä nostetaan esiin niitä asioita asioita missä asukas on hyvä ja asukas voi kokea että hänen asiansa menevät eteenpäin kun haaveita ja toiveita toteutetaan.

YKS on vaikuttanut siihen että asukkailta kysytään enemmän asioita ja heidän omaa tahtoa kuunnellaan ja kunnioitetaan. Tätä kautta asukkaat tulevat paremmin sekä kuulluksi että ymmärretyksi sekä asioita pohditaan yhdessä heidän kanssaan. Myös vaihtoehtojen tarjoaminen nousi yhtenä asiana. Kun ei kaikkea voi toteuttaa mitä asukas haluaisi, esim. ei voi juoda montaa litraa maitoa kerralla, niin neuvotelmalla pyritään yhteiseen kompromissiin.

Haastatteluista nousi kuitenkin esille, että edelleen välillä hoitajat sanelee mitä tehdään. Kuten milloin pääsee suihkuun tai milloin juodaan kahvit.

Meillä on semmonen uusi asukas ja hän on hyvin perso kahville. Meil on aina kahvi tos puol kahden aikaa ja kun hän tuli töistä ja halusi kahvia ja me tietysti, että sä olet jo juonut töissä, kotipäiväläiset vaan juo kahvia. Niin hän sitten rupes tekee semmosta että hän laukkasi kaikki talot läpi ja missä vaan kahvipannu oli levyllä niin äkkiä vaan kahvia siitä ja hirveellä kiireellä hän höri sitä kahvia ja kuinka ollakaan meillä esimies sitten kysyi, että miksi hän ei sitten saa kahvia ja ihan hölmönä sitä itekin ihmeteltiin.

Sen jälkeen asukas sai itse ottaa töiden jälkeen termospullosta kahvit ja naapureissa juokseminen loppui ja asukas on erittäin tyytyväinen.

YKS nähtiin myös hyvänä perehdytyskansiona ohjaajille. Siihen on kirjattu asukkaalle itselle tärkeitä asioita, kuten mistä pitää ja mistä ei pidä. Ihan pieniä arjen asioita kuten että ei syö salaattia, pitää pyöräilystä tai mikä on mielimusiikkia. Kun nämä on saatu vaikeimmin vammaisten kohdalla tietoon pitkällä aikavälillä tutustumalla ihmiseen ja hänen omaisiinsa on ne kirjattu YKSiin, eikä tieto häviä sieltä mihinkään vaan se voi elää ja sitä toteutetaan.

Eräs asukas haluaa olla omissa huoneessa rauhassa tiettyjä toimintoja harjoittaen ja sitten hänelle on laadittu yhdessä tulkin kanssa sellainen kuvajärjestelmä ja hänellä yksissä myös lukee, että kun hän haluaa olla rauhassa hän liimaa tietyn kuvan oveen. Se on

merkki kaikille, että se on hänen omassa käytössä eikä sinne saa mennä.

Yksi vastaajista kuvasi YKS:n olevan laajempi kuin hoitosuunnitelman, se kertoo asukkaasta enemmän. Yksi vastaajista koki myös että kun YKS ajattelu henkilökunnalla syvenee, niin asukkaiden itsemääräämisoikeus kasvaa. Se on aikaa vievä prosessi ja vaatii paljon keskustelua henkilökunnalta. Tuutorointi koettiin myös tärkeänä YKSin eteenpäinviejänä. Kun yksikössä käy joku ulkopuolinen YKSit menevät paremmin eteenpäin ja toisinaan ulkopuolinen henkilö voi nähdä miten ratkaistaan jokin vaikea tilanne.

YKSin vaikutukset koettiin pelkästään positiivisina. Jokaisessa haastattelussa nousi esiin säännölliset asukaspalaverit. Ja se on yksi tapa jossa asukkaat saavat oman äänensä kuuluviin ja voivat vaikuttaa omiin asioihin. (Asukaspalaverit ovat kunkin talon omia palavereita, mitkä ovat kerran viikossa ja niihin osallistuvat asukkaat sekä ohjaajat. Niissä mietitään esim. kesäretket sekä harrastukset yhdessä ja jokaisen mielipidettä kuunnellaan.)

YKSin myötä omaiskontaktit sekä omaisille tiedottaminen ovat lisääntyneet. Ja omaiset ovat antaneet hyvää palautetta. Joidenkin kohdalla on historiaa tehtäessä tullut esille vanhoja ystävyys-suhteita joita on sitten löydettykin mikä lisää asukkaiden voimaantumista.

Jokaisessa yksikössä YKSejä päivitetään kaksi kertaa vuodessa tai jos asukkaan elämäntilanteessa tulee muutoksia niin sitten tarvittaessa. Kaikissa mukana on asukas itse, ohjaajia sekä tarvittaessa muita kuten omaisia tai työtoiminnan ohjaaja. Yhdessä yksikössä asukas ei välttämättä ollut mukana YKSin päivityksessä. Yhdessä taas YKSin päivitys lähtee asukkaista itsestäänkin. He saattavat tuoda ohjaajalle oman YKSin ja pyytävät että katsotaan yhdessä ja se voi olla jopa viikkoittain. Yksi vastaajista kertoi että toiveet kirjoitetaan YKSiin juuri sellaisina kun asukas ne sanoo. Ja jos asia on sellainen, ettei sitä pysty toteuttamaan niin mietitään yhdessä miten ainakin päästäisiin lähemmäs tätä unelmaa.

Asukkaiden voimaantuminen näkyy siinä että moni asia on heidän elämässään mennyt eteenpäin. YKS:n kautta nousseita haaveita ja unelmia kun on toteutettu,

on voimaantumista tapahtunut. Yksi kuvasi haastattelussa että kehitysvammaisten puolesta on tehty niin paljon asioita, ettei moni osaa pyytääkään mitään. Kun sitten heidän YKS:ään on alettu rakentamaan ja miettimään yhdessä mitkä asiat ovat elämässä hyvin ja mitkä kaipaisivat kohennusta, on voinut olla niin, ettei ensimmäisellä kerralla tule vielä mitään kohennuspuolelle. Se voi tulla vasta sitten seuraavalla kerralla tai kun vähän autetaan.

Monesti joutuu sille vähän johdattelle et haluat sä oikeasti just sitä tehdä vai onko siel työkeskukseks jotai muuta mitä sä haluaisit tehdä. Sit saattaaki tulla et mä oon kyllästyny siihen ruuvien pussittamiseen et mä haluaisin keittiölle tai jotain.

Kun sitten niitä haaveita on lähdetty toteuttamaan kasvaa pikkuhiljaa luottamus itseen ja omiin taitoihin ja tulee uskallusta pyytää lisääkin.

Voimaantuminen näkyy myös siten että YKS:n myötä kehitysvammaisia kuunnellaan tarkempaan, seurataan tarkempaan, heille jutellaan enemmän ja ilmeitä ja eleitä yritetään tulkita, jotta asukkaan omat henkilökohtaiset toiveet ja haaveet saataisiin selville. Ja selvästi heidän itseilmaisuu onkin lisääntynyt.

”Se näkyy sellaisena et he saavat toteuttaa heidän omannäköisiä juttujaan.”

YKS koetaan hyvänä asiana ja hirveän hyvänä juttuna!

8 TULOSTEN TARKASTELUA

Englannissa tehdyssä tutkimuksessa ”The Impact of person centred Planning” tutkittiin yksilökeskeisen suunnittelun vaikuttavuutta vammaisen ihmisen elämään. Tutkimuksen kohteina oli neljä toimipaikkaa, joissa oli jo yksilökeskeinen työskentelymalli käytössä ja näin heillä oli kokemusta sen tuomista hyödyistä. Tutkimustuloksissa oli nähtävissä, että yksilökeskeinen työskentelymalli vaikuttaa positiivisesti vammaisen henkilön elämänkokemuksiin. Yhteisöllinen asuminen, yhteydenpito ystäviin ja perheisiin sekä valinnan mahdollisuuksien paraneminen nousivat keskeisiksi positiivisiksi tuloksiksi tutkimuksesta. (Robertson ym. 2005, 7-9.)

Samoja asioita nousi myös meidän tutkimuksessamme. Koettiin, että asukkaat saavat päättää omaan elämäänsä liittyvistä asioista yhä enemmän. Vaikka päätettävät asiat olivatkin yleensä pieniä arkipäivään liittyviä asioita, koettiin ne tärkeiksi asukkaan voimaantumisen kannalta. Yhteydenpito perheisiin ja ystäviin nousi myös voimakkaasti esille ja se, että yksilökeskeisen suunnitelman myötä oli löytynyt tärkeitä ihmisiä menneisyydestä, joihin ei ollut ennen tätä pidetty yhteyksiä. Yhteisöllinen asuminen antaa paljon mahdollisuuksia ja luo turvallisuutta, mutta on myös haastavaa. Yhteisössä on yhteiset säännöt, joihin kaikkien tulee sopeutua. Asukaskokoukset ovatkin siksi tärkeitä, että siellä voidaan yhdessä luoda yhteisön sääntöjä ja sopia asioista. Molemmissa tutkimuksissa yksilökeskeisen työskentelytavan positiiviset voimaannuttavat vaikutukset oli selvästi nähtävissä.

Poikkimäki kuvaa tutkimuksessaan eri osapuolten aktiivisen vuorovaikutuksen vaikuttavan hoidettavan voimavaroja edistävästi ja tällöin auttavan hänen kasvua ja kehittymistä. Huomioimalla potilaan itsemääräämisoikeus autetaan häntä tekemään itseensä liittyviä päätöksiä. (Poikkimäki 2004, 10–11.)

Tutkimuksessamme itsemääräämisoikeuden toteutuminen liittyi paljon pieniin jokapäiväisiin valintoihin, jotka olivat esimerkiksi vaatteisiin, hygieniaan ja ruokailuun liittyviä. Asukas sai päättää haluaako suihkuun aamulla vai illalla tai haluaako saunaan. Hän pääsee lepäämään kun haluaa, saa nukkua aamulla pitkään

jos haluaa jne. Hän saa myös päättää mitä haluaa aamu- tai iltapalaksi. Asukkaan omaa tahtoa noudatettiin mahdollisuuksien mukaan.

Paljon nousi esille myös arkipäiväisiä toiveita vapaa-ajanvietto mahdollisuuksista. Asukkaat toivoivat ostoksille, kahville tai syömään. Suurimmalla osalla asukkaisista oli jonkinlaisia kodin ulkopuolisia harrastuksia. On mahdollisuus harrastaa musiikkia, liikunta tai taidetta. Jokainen asukas sai itse valita mieltymyksien mukaan missä kerhossa haluaa käydä.

Itsemääräämisoikeus näkyi myös asukkaiden ihmissuhteissa. He saivat itse valita ketä haluavat tavata ja keihin pitävät yhteyttä. Suurimmalla osalla ystävyysuhteet rajoittuivat kuitenkin omiin asuinkavereihin. Toiset olivat aktiivisempia haikautumaan seuraan ja toiset taas viihtyivät yksinään.

Vesalan tutkimuksessa puolestaan asukkaan omaa päätöksentekoa ja aloitteellisuutta ei tuettu (Vesala 2010,156). Tutkimuksesta ei voi kuitenkaan tehdä yleistyksiä, mutta on todettu että itsemääräämisoikeuden toteutuminen kehitysvammaisten ihmisten arkipäivässä ei ole lainkaan itsestään selvää. Helposti itsemääräämisoikeus nähdään elämän isoihin valintoihin liittyvänä ja tällaisten päätösten tekeminen voikin olla vaikeammin kehitysvammaisille vaikeaa. Kuitenkin myös puhumattomalla ja vaikeasti kehitysvammaisella voi olla toiveita joiden toteutuminen on työntekijöiden toiminnasta kiinni. Näitä pieniä arjen valintoja ei vain aina hahmoteta itsemääräämisoikeuden lähtökohdaksi. (Vesala 2010, 160–161.)

Huuhka ja Suominen kuvasivat tutkimuksessaan haastateltujen hoitajien nostaneen esille kehitysvammaisen asukkaan arvostamisen. Arvostaminen oli sitä että otettiin huomioon asukkaiden itsemääräämisoikeus. Toiminnan lähtökohtana oli että hoitajat olivat työssä asukkaan kotona, jossa asukas itse päättää. (Huuhka & Suominen 2010, 31.)

Tutkimustulokset ovat hyvinkin samanlaisia verrattuna omaamme, paitsi Vesalan tulokset ovat hyvin ristiriitaiset. Vesalan tutkimus on tehty jo yhdeksänkymmentäluvulla ja muut 2000-luvulla. Kehitysvammahuolto on tänä aikana mennyt valtavasti eteenpäin, minkä uskomme vaikuttaneen tuloksiin. Halusimme kuitenkin ottaa myös Vesalan tutkimuksen esille, koska se oli tehty yksikössä, jossa asui

vaikeasti kehitysvammaisia ja tutkimus tehtiin videointia käyttäen, kun taas muut tutkimukset on tehty henkilökuntaa haastatteleamalla.

Tutkimuksemme tuloksista ilmeni että yksityisyys merkitsi asukkaille omaa tilaa ja omaa rauhaa. Yksityisyyden kunnioittaminen nähtiin hyvin samalla tavalla kaikissa yksiköissä. Asukkaiden oma huone oli heidän omaa aluettaan ja sinne mennessä koputettiin oveen. Oveen koputtaminen koski sekä henkilökuntaa että muita asukkaita.

Samansuuntaisia tuloksia on muistakin tutkimuksista saatu, paitsi Poikkimäen tutkimuksessa esiintyi puutteita potilaiden yksityisyydessä. Huuhka ja Suominen kuvasivat tutkimuksessaan kehitysvammaisten asuntolan asukkaiden yksityisyyttä kunnioitettavan. Oma huone oli asukkaan oma paikka, jossa sai tehdä itselleen tärkeitä asioita. (Huuhka & Suominen, 2010, 31).

Poikkimäki kuvaa tutkimuksessaan että potilaiden oikeudessa yksityisyyteen vuodeosastolla esiintyi puutteita. Kaikkien vastaajien mielestä potilaiden yksityisyyttä loukkasi potilaan asioista puhuminen muiden potilaiden kuullen. Monet potilaista toivoivat että heidän erillaisuutensa ja yksityisyytensä otettaisiin enemmän huomioon. (Poikkimäki 2004, 90.)

Mäki ja Valkonen kertovat tutkimuksessaan melkein kaikkien haastatteluun osallistuvien potilaiden olleen sitä mieltä, että heidän intymiteettisuojastaan huolehdittiin. Miltei kaikki vastasivat myöntävästi kysymykseen koputtaako hoitaja tai lääkäri oveen tullessaan huoneeseen ja tervehtivätkö he potilasta. (Mäki & Valkonen 2003, 54.)

Kehitysvammaisen voimaantumisen koettiin olevan pieniä asioita; se merkitsi kuulluksi ja ymmärretyksi tulemista. Kuulluksi tulemisen myötä myös asukas rohkaistuu ja hänen itsetuntonsa kasvaa. Voimaantuminen voi toteutua kun asukas on keskiössä ja häntä kuunnellaan ja kuullaan, tällöin myös ohjaaja on aidosti läsnä.

Siitonen kertoo että keskeistä voimaantumisprosessissa on yksilön äänen kuulemisen lisäksi oman kontrollin tunne. Sen on kuitenkin vaikeaa toteuttaa ilman toimivaa yhteisöä, luottamuksellista yhteistoimintaa ja tasa-arvoisen osallistumisen mahdollisuutta. (Siitonen 1999.) Tämä siis vahvisti omaa tutkimustulostamme voimaantumisesta.

Myös Huuhka ja Suominen toteavat että kun kehitysvammaista asukasta tuetaan häntä itseä koskevissa päätöksissä, hänen kykynsä sisäiseen hallintaan (empowerment) lisääntyy (Huuhka & Suominen 2010, 33).

9 POHDINTA

Kehitysvammatyö on paljon muuttunut vuosien saatossa ja olemme saaneet olla mukana työntekijöinä seuraamassa tätä kehitystä. On siirrytty enemmän yksilökeskeiseen ajatteluun, jossa yksilö on keskiössä ja hänellä on mahdollisuus vaikuttaa oman elämänsä valintoihin. Siksi halusimmekin tehdä opinnäytetyön yksilökeskeisestä suunnittelusta ja sen vaikutuksesta yksilöön. Aihe kiinnostaa meitä molempia suuresti.

9.1 Opinnäytetyön prosessi ja tavoitteiden toteutuminen

Yksilökeskeinen suunnittelu kiinnostaa meitä molempia, koska olemme nähneet sen positiivista vaikutusta asukkaisiin. Aihe on kuitenkin laaja, kattaahan se ihmisen koko elämän, joten aiheen rajaamiseen meni paljon aikaa. Mietimme asiaa monta kertaa ja aina rajaukset muuttuivat. Pitkän prosessoinnin jälkeen päätimme rajata aiheen itsemääräämisoikeuteen ja sitä kautta voimaantumiseen. Myös itsemääräämisoikeutta rajasimme alaotsikoiksi, joihin lähdimme hakemaan tutkimuksemme vastauksia.

Pitkään pohdimme myös sitä, että kenen näkökulmasta aiomme asiaa tarkastella. Mielenkiinto kohdistui asukkaiden omiin ajatuksiin yksilökeskeisestä suunnittelusta ja se olisikin ollut mielenkiintoista. Meillä kuitenkin oli tietyt tavoitteet valmistumisemme suhteen, joten ajallisesti meillä ei ollut siihen mahdollisuuksia. Näin päädyimme tutkimaan henkilökunnan ajatuksia asiasta. Ja koska meillä oli jo teemat valmiina mihin vastausta haimme päädyimme tekemään teemahaastattelun.

Tavoitteemme kuusi haastateltavaa ei toteutunut vaan saimme neljä ohjaajaa haastatteluun. Tämä jäikin meitä askarruttamaan, että miksi haastatteluihin oli niin vähän kiinnostusta. Oliko kesäkuu huono aika haastatteluille, kun työntekijät ovat jo lomatuunnelmissa? Onko työntekijät niin ylityöllistettyjä, että he eivät jaksa enää kiinnostua mistään ylimääräisestä? Kokevatko he kenties, että eivät tiedä asiasta tarpeeksi uskaltautuakseen mukaan? Näitä asioita pohdimme ja saimmekin palautetta, että saatekirje oli niin huomaamaton, että se hukkui muiden papereiden sekaan. Tästä päättelimme, että meidän olisi pitänyt mennä itse yksiköiden

palaveriin ja kertoa tutkimuksestamme ja sen tarkoituksesta. Nyt laitoimme vain sattumanvaraisesti Etevan eri asumisyksikön esimiehille saatekirjeen, että he esittelisivät asian työntekijöilleen. Oma läsnäolo ja innostus aiheeseen olisivat varmasti tuoneet lisää haastateltavia. Jos opinnäytetyön aikataulu olisi ollut vähän väljempi, niin meillä olisi ollut mahdollisuus käydä monissa paikoissa esittelemässä tutkimustamme ja olisimme voineet tehdä haastattelut vasta syksymmällä, kun ihmiset olisivat jo pitäneet lomansa.

Teimme heti haastattelujen jälkeen analyysin, joka oli todella raskas vaihe. Tapasimme useaan kertaan ja istuimme ulkona laavulla kaikkien papereiden keskellä ja mietimme. Viimein saimme ajatuksia kasaan ja muodostettua kategorioita kaikista erivärisistä lauseista ja saimme vastauksen meidän tutkimuskysymykseen. Tämän vaiheen jälkeen olimme molemmat kylläntyneitä koko tutkimukseen ja pidimmekin kuukauden loman.

Mielestämme pääsimme tutkimuksessa kylläntymisvaiheeseen ja samat asiat alkoivat pyöriä analyysiä tehdessä. Analyysin kirjoitusvaiheessa lopulliseen muotoon heräsi kuitenkin monia kysymyksiä. Mietimme, että olisiko tulokset olleet samat, jos meillä olisi ollut vielä useammista yksiköistä haastateltavia ja varsinkin sellaisista, joissa yksilökeskeinen suunnittelu on vasta alkutekijöissä. Ja miten olisi vaikuttanut tuloksiin se, että olisimme antaneet haastateltaville etukäteen aihealueet, mistä tulemme kysymään? Olisiko se syventänyt vastauksia, jos he olisivat saaneet miettiä etukäteen? Pohdimme myös paljon, että oliko haastattelutilanteet onnistuneita ja omia roolejamme siinä. Olimme sopineet etukäteen miten kumpikin toimii ja pyrimme pitämään lisäkysymykset samanlaisina kaikissa haastatteluissa. mielestämme tässä onnistuimme hyvin.

Olemme paljon pohtineet omaa oppimistamme prosessin aikana. Aihe oli kuitenkin meille molemmille tuttu jo ennestään. Olemme keskustelleet paljon ja syventäneet omaa tietämystämme. Koemme, että varmasti tämän tutkimuksen tekeminen pysäytti meidät molemmat miettimään, että mitä nämä sanat itsemääräämisoikeus ja voimaantuminen sitten käytännön työssä tarkoittavat. Mitä ne pitävät sisällään ja millä tavalla niitä voidaan toteuttaa. Laitoimme itsemme peliin ajatusten myllyyn ja totesimme, että varmasti meidän molempien työskentelytapoihin tulee

jatkossa muutosta. Olemme sisäistäneet yksilökeskeisen ajattelun perusolemuksen ja rupeamme muuttamaan omaa käytöstämme sen suuntaisesti. Yhteistyömme sujui erittäin hyvin ja saimme paljon uusia näkökantoja toisiltamme. Työskentely oli joustavaa ja toista kannustavaa.

9.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimusetiikalla tarkoitetaan hyvää tieteellisen käytännön noudattamista. Se kulkee mukana tutkimuksen ideoinnista aina tutkimustuloksista tiedottamiseen. Tutkimusetiikka pitää sisällään pelisäännöt jotka koskevat kaikkia tutkimusprosessiin osallistuneita. Heihin kuuluu kollegat, tutkimuskohde, toimeksiantajat sekä yleisö. Hyvän tieteellisen käytännön mukaan tutkija osoittaa tutkimuksellaan hallitsevansa tutkimusmenetelmät ja tutkimustulokset. Se myös edellyttää että tutkijan toimittava vilpittömästi ja rehellisesti toisia tutkijoita kohtaa. Tämän tutkija osoittaa tarkoin lähdeviittein tekstissä sekä esittämällä omat että toisten tulokset oikeassa valossa. Mitä huolellisemmin tutkija merkitsee lähdeviitteet sitä paremmin tutkimus täyttää hyvän tieteellisen käytännön kriteerit. (Vilka 2005, 29–32.)

Tutkimukseen haimme tutkimussuunnitelman valmistuttua lupaa Eteva Kuntayhtymän eettiseltä toimikunnalta. Tutkimuksessa varmistimme haastateltavien intimitteettisuojaan, niin ettemme missään tutkimuksen vaiheessa paljasta haastateltavien henkilöllisyyttä emmekä missä Etevan yksiköstä haastateltavat työskentelevät. Toisaalta taas se, että haastateltavat itse halusivat kertoa työyhteisölleen olevansa mukana tällaisessa haastattelussa, kertoo sen, että he voivat avoimesta kertoa yksikkönsä asioista, joka taas mielestämme lisää tutkimuksen luotettavuutta. Tutkimustulosten analysoinnin valmistuttua hävitämme tutkimus materiaalin asianmukaisella tavalla.

Kanasen mukaan tieteellisessä tutkimuksessa luotettavuus pitää aina varmistaa. Luotettavuuskysymykset tulee huomioida jo työn suunnitteluvaiheessa. Dokumentaatio eli koko työn arvioitavuus on yksi tärkeimmistä luotettavuuden kriteereistä. Tämä tarkoittaa etukäteen perehtymistä tutkimuksessa käytettäviin menetelmiin sekä perusteluita miksi kyseinen menetelmä on valittu.

Aineiston koodaamisessa voi olla tukinnanvaraa mutta sen voi varmistaa sillä että toinen tutkija tulee toisen kanssa samaan johtopäätökseen. Kahden tutkijan saama sama johtopäätös lisää tutkimuksen luotettavuutta. Tällöin puhutaan tulkinnan ristiriidattomuudesta. (Kananen 2010, 68–71.)

Yksi luotettavuuden varmentamistapa on luetuttaa aineisto ja tulkinta sillä, jota se koskee. Näin tutkittava voi vahvistaa tutkimustuloksen. Laadullisessa tutkimuksessa puhutaan aineiston saturaatiosta eli kylläntymisestä. Tämä tarkoittaa sitä että uusia havaintoyksiköjä otetaan niin kauan kuin ne tuovat jotain uutta tietoa tutkimukseen. Kun tulokset alkavat toistaa itseään, on saturaatio saavutettu. (Kananen 2010, 68–71.)

Työskentelemme itse organisaatiossa jonka työntekijöitä haastattelimme ja olemme olleet mukana tekemässä YKSejä, niinpä pohdimme kovasti ennen haastatteluja miten säilytämme objektiivisuuden tutkittavaan asiaan ja ettemme myöskään tuo mukana omia asenteitamme haastattelussa. Mietimme, että vaikuttaako haastateltavien vastauksiin se, että he tietävät meidän työskentelevän samassa kuntayhtymässä. Olisivatko tulokset olleet erilaisia, jos olisimme olleet ulkopuolisia? Näitä asioita pohtiessa uskomme onnistuneemme hyvin siinä, että omat asenteet saimme pidettyä sivussa. Ja se, että haastateltavat eivät itse halunneet pitää asiaa salassa, kertoo mahdollisesti siitä, että he olivat rehellisiä vastauksissaan.

Aineistoa käsitellessämme huomasimme paljon samoja asioita ja näistä keskustelimme. Näin saimme varmistettua sen, että molemmat tulkitsimme haastatteluja samalla tavalla. Olimme laatineet temahaastattelulle rungon ja testasimme kysymyksiä kahdella eri kuntayhtymän työntekijällä etukäteen. Tässä vaiheessa teimme pieniä muutoksia kysymysten selventämiseksi. Tämä osaltaan lisäsi tutkimuksen luotettavuutta.

Vaikka asumisyksiköt joissa haastattelut suoritimme, olivat osaltaan hyvinkin erilaisia niissä asuvien asukkaiden johdosta, analysointivaiheessa saimme hyvin yhteneväisiä tuloksia. Tämä puolestaan kertoo siitä että saturaatio oli saavutettu haastateltavien pienestä lukumäärästä huolimatta.

9.3 Jatkotutkimusehdotukset

Kehitysvammaisten asukkaiden ääni jäi tässä tutkimuksessa kuulematta, joten samanlaisia asioita olisi mielenkiintoista kuulla asukkaiden itse kertomana. Miten he kokevat itsemääräämisoikeuden ja miten se heidän mielestään toteutuu. Kokevatko he itse voivansa vaikuttaa omaan elämäänsä ja miten? Ja miten henkilökunta ottaa asukkaat mukaan yksilökeskeisen suunnitelman tekemiseen käytännössä?

Toinen mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe olisi, että mikä merkitys esimiehen johtamistavalla ja johtamiskulttuurilla on yksilökeskeisen suunnittelun eteenpäinviemiseksi. Miten paljon se vaikuttaa työntekijöiden motivaatioon ja innostukseen vai vaikuttaako ollenkaan? Millaisia keinoja esimiehet käyttävät motivoidessaan työntekijöitään?

LÄHTEET

Duffy, S. 2006. Keys to citizenship. A guide to getting good support for people with learning disabilities. Paradigm Consultancy & Development Agency Ltd.

Etevan arvot. 2011. [Viitattu 3.5.2011]. Saatavissa: <http://www.eteva.fi/hakemisto>

Etevan toiminnan linjaus 2010–2020. [Viitattu 3.5.2011]. Saatavissa: http://www.eteva.fi/hakemisto/materiaalit/materiaalit/Eteva_linjaus_2010-2020_web.pdf

Hallikas, E, Helin, M., Karesvuori, T., Lauren, M., Mehtonen, K., Niskanen, S., Raappana, S., Ratas, M. & Vilppola, M. 2006. YKS-Käsikirja. Yksilökeskeinen suunnitelmatyöskentely. Koulutuskeskus Tavastia.

Huuhka, P & Suominen, T. 2010. Kehitysvammaisen oman hallinnan tukeminen. Tutkiva Hoitotyö 1/2010, 28–35

Kananen, J. 2010. Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 111. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Lauren, M. 2011. Kehittämiskoordinaattori. Eteva kuntayhtymä. Haastattelu 24.5.2011.

Mattila, H. 2008. Voimaantumisen ydin. Sosiaali- ja terveysalalla toimivien ihmisten mahdollisuuksia voimaantua työssään. Väitöskirja. Hoitotieteen laitos. Kuopio: Kuopion yliopisto

Me Itse ry:n kannanottoja 14.–15.11.2003. Vantaa. [Viitattu 4.5.2011]. Saatavissa: <http://www.kvtl.fi/fi/me-itse/tavoitteemme/kannanottoja>.

Mäki, T & Valkonen, R. 2002. Potilaan itsemäärääminen ja osastonhoitajan toiminta. Pro gradu-tutkielma. Hoitotieteen laitos. Tampere: Tampereen yliopisto

Pahlman, I.2003. Potilaan itsemääräämisoikeus. Helsinki: Edita Prima oy

Person centred planning. [Viitattu 14.4.2011]. Saatavissa:

http://en.wikipedia.org/wiki/Person_Centred_Planning.

Poikkimäki, I. 2004. Ihmisarvon kunnioittaminen, itsemääräämisoikeus ja yksityisyys potilaan hoidossa. Pro gradu-tutkielma. Hoitotieteen laitos. Tampere: Tampereen yliopisto

Rajalahti A.2009. Yksilökeskeinen suunnittelu ja toiminta. Kehitysvammaisten Palvelusäätiö. Tampere.

Robertson, J., Emerson, E., Hatton, C., Elliot, J., Romeo, R., Knapp, M., Sanderson, H., Routledge, M., Oakes, P. & Joyce, T., 2005. The Impact of Person centred planning. (www-dokumentti) [Viitattu 2.5.2011]. Saatavissa: <http://www.lincs.cswebsites.org/Libraries/Local/825/Docs/Planning/PCP/pcpimpa ctresearch%5B1%5D.pdf>

Sanderson, H., Kennedy, J., Ritchie, P. & Goodwin, G., 2004. People plans and possibilities. SHS Ltd.

Siitonen J.1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Akateeminen väitöskirja.[Viitattu 3.5.2011]. Saatavissa: <http://herkules.oulu.fi/isbn951425340X/html/index.html>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi.(5. painos). Helsinki: Tammi.

Vesala, H.2010.Hameennappi ja haalari. Tutkimus puhumattoman, vaikeasti kehitysvammaisen naisen itsemääräämisestä ja valinnanmahdollisuuksista. Teoksessa Teittinen, A. (toim.) Pois laitoksista! Vammaiset ja hoivan politiikka. Helsinki: Hakapaino. 123-161

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

LIITTEET

LIITE 1 Tutkimuslupahakemus**Tieteellistä tutkimusta, opinnäytetyötä, kehittämistehtävää tms. varten**

Tutkijan / opiskelijan nimi, osoite, puhelinnumero ja sähköpostiosoite:	
Saija uusitalo , Kangastie 46 18300 Heinola. E-mail: saijauusi@gmail.com Minna Högberg, Päivärinteenkatu 26 as.2 15800 Lahti. E-mail: minna.hogberg@phnet.fi	
Tutkimuksen / opinnäytetyön ohjaajan nimi, osoite, puhelinnumero ja sähköpostiosoite:	
Kati Lantta, Lahden ammattikorkeakoulu. E-mail: Kati.lantta@lamk.fi	
Tutkimuksen / opinnäytetyön nimi:	
Yksilökeskeisen elämänsuunnitelman voimaannuttava vaikutus kehitysvammaisen arjessa.	
Tutkimus- tai muun suunnitelman tiivistelmä:	
Lisäksi hakemukseen liitetään lyhentämätön suunnitelma.	
Yksilökeskeinen suunnittelu antaa kehitysvammaiselle henkilölle enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin asioihin. Itsemäärämisoikeus lisääntyy ja sitä kautta tapahtuu voimaantumista.	
Yksilökeskeisen suunnittelun keskipisteenä on kehitysvammaisen henkilö, mutta hän tarvitsee sen suunnittelussa ja toteutuksessa vaihtelevasti läheisten apua. Työntekijät ovatkin suuressa roolissa tässä asiassa ja siksi heidän motivaationsa ja kokemuksensa ovat tärkeitä.	
Haluamme tutkimuksessa selvittää henkilökunnan kokemuksia yksilökeskeisen suunnittelun vaikutuksesta asukkaan itsemäärämisoikeuteen ja voimaantumiseen. Haastattelemme kuutta(6) työntekijää Eteva kuntayhtymän alueelta ja yritämme näin saada syvällisempää tietoa YKS:n vaikuttavuudesta asukkaille.	
Tutkimusmenetelmämme on kvalitatiivinen ja haastattelut teemme teemahaastatteluina. Saatuja tuloksia analysoimme aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla.	
Kohdistuuko tutkittaviin henkilöihin lääketieteellisiä hoito- tai muita toimenpiteitä, joilla puututaan heidän koskemattomuuteensa (esim. lääkehoitoa, laboratoriotutkimuksia)?	
☐ ei ☐ kyllä, millaisia?	
Suorittamispaikan vastuuhenkilön kanssa on keskusteltu mahdollisuudesta suorittaa tutkimus, opinnäytetyö tms. Vastuuhenkilö puoltaa tutkimuksen, opinnäytetyön tms. suorittamista kyseisessä yksikössä:	
☐ kyllä ☐ ei Aika _____	
Vastuuhenkilön nimi ja virka-asema _____	
Liitteet:	
☐ Lyhentämätön tutkimus- tai muu suunnitelma, josta ilmenee	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Tausta, tavoitteet ja tutkimuskysymykset ▪ Suorittamistapa: aineiston kuvaus, menetelmät tietojen keräämiseen, suorittamispaikka, aineiston analysointimenetelmät ▪ Raportointi ▪ Tutkittavalle koituvat hyödyt ja haitat ▪ Selvitys tutkittavan tai hänen edustajansa suostumuksen pyytämisestä ▪ Aikataulu ▪ Rahoitus ▪ Tietojen käsittely ja suojaus: miten tietoja käytetään ja käsitellään, miten tiedot suojataan ▪ Aineiston säilyttäminen ja käsittely tutkimuksen jälkeen 	
☐ Rekisteriseloste	

☐ Vaitiolositoumus ☐ Kopio tutkittavalle annettavasta tiedotteesta / saatekirjeestä ☐ Kopio tutkittavalta tai hänen edustajaltaan pyydettävästä suostumuksesta ☐ Tutkimukseen sisältyvät kysely-, haastattelu- tai tiedonkeruulomakkeet	
<p>Pyydämme lupaa opinnäytetyön suorittamiseen Eteva kuntayhtymässä. Sitoudumme toimittamaan valmiin raportin tutkimustoimikunnalle ja tutkimuksen suorittamispaikkaan.</p> <p>☐ Annamme suostumuksen valmiin raportin julkaisemiseen kuntayhtymän verkkosivuilla.</p> <p>Tutkijan / opiskelijan nimi</p> <p>_____</p> <p>Saija Uusitalo Minna Högberg</p> <p>Päiväys Allekirjoitus ja nimen selvennys</p> <p>Ohjaajan nimi</p> <p>_____</p> <p>Kati Lantta</p> <p>Päiväys Allekirjoitus ja nimen selvennys</p>	
<p>Etevan eettinen toimikunta on käsitellyt lausuntopyyntöä _____ .</p> <p>Eettinen toimikunta antaa ko. tutkimustyötä koskevan lausunnon erikseen.</p> <p>_____</p> <p>Päiväys Allekirjoitus ja nimen selvennys</p>	
<p>PÄÄTÖS</p> <p>Etevan tutkimustoimikunta on käsitellyt tutkimuslupahakemusta _____ .</p> <p>☐ Lupa tutkimuksen /opinnäytetyön / _____ suorittamiseen Eteva kuntayhtymässä myönnetään</p> <p>☐ Pyydetään lisäselvityksiä</p> <p>☐ Lupaa tutkimuksen / opinnäytetyön / _____ suorittamiseen Eteva kuntayhtymässä ei myönnetä</p> <p>Perustelu: _____</p> <p>_____</p> <p>Päiväys Allekirjoitus ja nimen selvennys</p> <p>Kopio valmiista raportista lähetetään sähköisessä muodossa ja/tai paperiversiona tutkimustoimikunnan sihteerille, s-posti hannele.mattila@eteva.fi, os. Eteva kuntayhtymä, Ronninkuja 1, 16980 Ronni.</p>	
<p>Tutkimuslupahakemus liitteineen lähetetään os. Eteva kuntayhtymä, Hannele Mattila, Ronninkuja 1, 16980 Ronni.</p> <p>Lisäksi on suotavaa lähettää tutkimuslupahakemus sähköisessä muodossa, s-posti hannele.mattila@eteva.fi ja terhi.koskentausta@eteva.fi.</p>	

LIITE 2 Tutkimuslupa-anomuksen vastaus s-postilla:

6.6.2011 16:12

Lähettäjä

Tuula Tapaila <Tuula.Tapaila@eteva.fi> [Tallenna](#)

Vastaanottaja

"sajjauusi@gmail.com" <sajjauusi@gmail.com> "minna.hogberg@phnet.fi" <minna.hogberg@phnet.fi>

Liitteet

[HTML-viesti](#)

Hei, ohessa tutkimustoimikunnan kokouksen 27.5.11 pöytäkirjan ote koskien tutkimuslupaanne.

Parhain terveisin
Tuula Tapaila
palveluassistentti
Eteva kuntayhtymä
Ronninkuja 1, 16980 Ronni
p. 040 304 7828

§ 35 Tutkimuslupa-anomus Uusitalo Saija, Högberg Minna

Tutkija:
Saija Uusitalo ja Minna Högberg

Tutkimuksen nimi:
Yksilökeskeisen elämänsuunnitelman voimaannuttava vaikutus kehitysvammaisen arjessa
Oppilaitos: Lahden ammattikorkeakoulu

Ohjaaja:
Kati Lantta
Tutkimuksen suorittamispaikka: Eteva kuntayhtymä

Aikataulu:
joulukuu 2010 – marraskuu 2011

Eettinen toimikunta on käsitellyt tutkimuslupa-anomusta ja puoltaa tutkimusluvan myöntämistä.

Tutkimustoimikunta käsitteli anomusta ja myönsi tutkimusluvan

LIITE 3 Saatekirje

HEI!

Olemme Eteva kuntayhtymän työntekijöitä ja opiskelemme Lahden ammattikorkeakoulussa. Tarkoituksenamme on päivittää opistoasteen tutkintomme AMK-tutkinnoiksi. Opiskelumme kuuluu opinnäytetyö, jonka taholta nyt lähestymmekin teitä. Tarkoituksenamme on selvittää, miten yksilökeskeinen suunnitelma toteutuu asukkaan arjessa henkilökunnan kokemana. Tarkastelemme asiaa itsemääräämisoikeuden ja voimaantumisen kautta. Mielestämme työntekijät ovat suuressa roolissa YKS:n suunnittelussa ja toteutuksessa ja sen vuoksi meitä kiinnostaa heidän ajatuksensa ja kokemuksensa.

Tutkimuksen aineisto on tarkoitus hankkia haastattelemalla. Haastattelu nauhoitetaan, mutta nauhoitusta kuuntelevat ainoastaan opinnäytetyön tekijät. Aineisto kootaan lopulliseen opinnäytetyöhön. Haastateltavien henkilöllisyyttä ei tulla paljastamaan missään vaiheessa tutkimusta. Kaikki aineisto hävitetään asianmukaisesti tutkimuksen valmistuttua.

Olemme valinneet sattumanvaraisesti Etevesta muutamia yksiköitä ja haastateltavien ainoat kriteerit ovat, että he ovat käyneet YKS- koulutuksen ja toteuttaneet sitä käytännössä.

Toivomme sydämestämme, että mielenkiintonne heräsi ja haluatte jakaa kokemuksianne kanssamme!!

Voitte ilmoittaa halukkuudestanne suoraan meidän sähköpostiimme:

minna.hogberg@phnet.fi tai saijauusi@gmail.com , niin voimme henkilökohtaisesti sopia haastatteluajat. Toivomme, että ilmoitatte halukkuudestanne mahdollisimman pian, niin se auttaisi meitä työssämme eteenpäin.

KIITTÄEN JA AURINKOISIA PÄIVIÄ TOIVOTELLEN!

Minna Högberg ja Saija Uusitalo

LIITE 4 Haastattelurunko

Lämmittelykysymykset:

- Koulutus?
- Kuinka kauan olet työskennellyt nykyisessä työpaikassa?
- Milloin olet käynyt YKS-koulutuksen ja kenen järjestämä se on ollut?

1. Miten itsemääräämisoikeus näkyy asukkaan arjessa?

- Missä itseään koskevissa arkipäivän asioissa asukkaalla on päätösvaltaa?
- Mihin kodin ulkopuolisiin asioihin asukas voi vaikuttaa?
- Miten hänen toiveensa ja haaveensa otetaan huomioon?
- Miten asumisyksikössä on huomioitu hänen yksityisyytensä ja intimitteetti?
- Millaisia mahdollisuuksia asukkaalla on ihmissuhteiden ylläpitämiseen?
- Miten henkilökunta tukee asukkaan itsemääräämisoikeutta?

2. Miten voimaantuminen näkyy asukkaan arjessa?

- Mitä mielestäsi tarkoittaa voimaantuminen asukkaan arjessa?
- Miten se mielestäsi toteutuu teidän yksikössä?
- Mitkä asiat koet vaikuttavan positiivisesti voimaantumiseen?
- Millä keinoilla henkilökunta tukee asukkaan voimaantumista?

3. Miten asukkaan itsemääräämisoikeus ja voimaantuminen näkyy yksilökeskeisessä suunnitelmassa?

- Onko teidän kaikille asukkaille tehty YKS?
- Keitä sen tekemiseen on osallistunut?
- Millaisia välineitä sen tekemiseen on käytetty?
- Miten itsemääräämisoikeuteen liittyvät asiat on kirjattu yksilökeskeiseen suunnitelmaan?
- Onko asukkaan itsemääräämisoikeus mielestäsi lisääntynyt YKS:n myötä? Jos on niin miten?
- Millaisia jokapäiväiseen elämään liittyviä voimaannuttavia asioita on kirjattu asukkaan yksilölliseen elämänsuunnitelmaan? Ja miten niiden toteutuminen näkyy arjessa?